

Spatial raportteja
5/2011

Itä-Suomen korkeakoulujen luovien alojen osaaminen kulttuurimatkailun kehittämisessä

Seppo Sivonen

SPATIA

Alue- ja kuntatutkimuskeskus
Itä-Suomen yliopisto

Julkaisija: Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia
Itä-Suomen yliopisto
www.uef.fi/spatia

Tiivistelmä

Seppo Sivonen

Itä-Suomen korkeakoulujen luovien alojen osaaminen kulttuurimatkailun kehittämisessä

Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia, Raportteja 5/2011

Itä-Suomen yliopisto

Toukokuu 2011

ISBN: 978-952-61-0443-0 (PDF)

ISSNL: 1795-9594

ISSN: 1795-9594

Avainsanat: luovat alat ja luova talous, korkeakoulut, kulttuurimatkailu, Itä-Suomi

Itä-Suomen korkeakoulujen luovien alojen osaaminen kulttuurimatkailun kehittämisessä -selvitys on osa Joensuun seudun ja Keski-Karjalan alueellisen koheesio- ja kilpailukykyohjelman (KOKO) *Luova Pohjois-Karjala II* -hanketta. Selvityksen tavoitteena oli kartoittaa luovien alojen osaamista ja kehittämistoimintaa Itä-Suomen yliopistossa, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa ja Savonia-ammattikorkeakoulussa sekä tämän osaamisen hyödyntämistä erityisesti kulttuurimatkailun kehittämiseen Pohjois-Karjalassa.

Kulttuurimatkailun näkökulmaan liittyen luovia aloja tarkasteltiin selvityksessä ensisijaisesti kulttuurin, perinteen ja historian näkökulmasta. Selvityksessä luotiin hankepartnereiden kiinnostuksesta myös erillinen katsaus pohjoiskarjalaisen kiven, kaivannaisalan ja kaupan perinteeseen ja sen yhteyksiin Venäjälle. Katsauksen tarkoituksena oli avata uusia näkymiä kivi- ja kaivannaisalan sekä kauppaperinteen laajempaan hyödyntämiseen pohjoiskarjalaisessa luovassa taloudessa ja matkailussa.

Strategioiden, opetuksen, tutkimuksen sekä hanke- ja innovaatiotoiminnan perusteella korkeakoulut profiloituvat luovilla aloilla jossakin määrin eri tavoin. Itä-Suomen yliopistossa luovat alat eivät lukeudu keskeisiin kehittämiskohteisiin. Kehittämissuunnitelmien ja haastattelujen perusteella näyttää siltä, että luovat alat on määrätietoisimmin nostettu tärkeäksi tulevaisuuden alaksi Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa. Luovien alojen kasvava merkitys tunnustetaan myös Savonia-ammattikorkeakoulussa, missä niitä pyritään integroimaan osaksi korkeakoulun muiden alojen opetus- ja kehittämistoimintaa.

Niin yliopistoa kuin ammattikorkeakoulujakin kiinnostaa Venäjä ja sen kulttuuria koskevan tiedon lisääminen Itä-Suomessa. Sekä Itä-Suomen yliopiston että Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun osaaminen kohdistuu myös maakunnan luovan alan painopisteisiin: media-alaan, populaarikulttuuriin, musiikkiin ja karjalaiseen kulttuuriperinteeseen. Pohjois-Savossa oppilaitosten luovien alojen kehittämistoiminnan ja maakunnallisen kehittämisen painoaloissa näyttää olevan suurempi kuilu kuin Pohjois-Karjalassa.

Luovien alojen kehittäminen hanke- ja innovaatiotoiminnan kautta liiketaloudellisesti menestyväksi luovaksi taloudeksi ei selvityksessä tehtyjen haastattelujen perusteella ole ongelmatonta. Hanke- ja innovaatiotoiminnassa ammattikorkeakoulujen ja erityisesti Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun rooli on yliopistoa selkeästi vahvempi. Molemmissa ammattikorkeakouluissa matkailu on hanketoiminnassa tärkeässä asemassa. Matkailun sisältöjen kehittämiseen korkeakoulujen osaaminen tarjoaakin hyvän perustan. Tässä tehtävässä ammattikorkeakoulujen ohella Itä-Suomen yliopis-

ton osaamisesta voisi löytyä nykyistä enemmän uusia ideoita ja sisältöosaamista. Kuitenkin hanke-toimintaa keskeisempänä yliopiston edustajat näkivät roolinsa luovilla aloilla tutkimuksen tekijöinä ja osaamisen välittäjinä opetuksen ja asiantuntijatyön kautta. Kaikkea kulttuuriosaamista ei pidä tuoteistaa yritystoiminnaksi.

Sisällys

Tiivistelmä	3
1 Johdanto	6
1.1 Selvityksen tausta ja tavoitteet.....	6
1.2 Luovat alat ja luova talous	7
1.3 Luovien alojen kasvunäkymät.....	9
2 Luovat alat Pohjois-Karjalan kehitysohjelmissa	14
2.1 Media-ala painopisteenä	14
2.2 Juuret karjalaisuudessa.....	14
3 Kulttuuriosaaminen korkeakouluissa	16
3.1 Strategiataso	16
3.2 Opetus ja tutkimus.....	16
<i>Itä-Suomen yliopisto</i>	16
<i>Ammattikorkeakoulut</i>	18
3.3 Hanke- ja innovaatiotoiminta	19
3.4 Osaamisen profiloituminen	20
3.5 Alueellinen merkitys ja yhteistyö.....	24
4 Kulttuuriperinteestä matkailuinnovaatioihin	28
4.1 Kulttuurimatkailu	28
4.2 Kulttuurimatkailu Pohjois-Karjalassa	29
4.3 Ideoita matkailuun.....	31
5 Kivestä ja kaupasta kulttuuria.....	33
5.1 Kiven tarina	33
5.2 Yhteys Venäjälle.....	35
5.3 Luovaa liiketaloutta	38
6 Päätelmiä	40
Kirjallinen lähdeaineisto	43
Kuvalähde	46
Haastattelut	46
Haastattelukysymykset.....	46

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tausta ja tavoitteet

Selvitys *Itä-Suomen korkeakoulujen luovien alojen osaaminen kulttuurimatkailun kehittämisessä* on osa *Luova Pohjois-Karjala II* -hanketta, joka sisältyy Joensuun seudun ja Keski-Karjalan alueelliseen koheesio- ja kilpailukykyohjelmaan (KOKO). Valtioneuvosto päätti lokakuussa 2008 KOKO-ohjelman käynnistämisestä vuoden 2010 alusta. Ohjelman tavoitteena on parantaa kaikkien alueiden kilpailukykyä ja tasapainottaa aluekehitystä tukemalla vuorovaikutusta ja verkottumista. Ohjelmakausi käsittää vuodet 2010–2013. (Työ- ja elinkeinoministeriö 19.11.2009; Joensuun seudun ja Keski-Karjalan Koko-ohjelma 2010.)

Joensuun seudun ja Keski-Karjalan KOKO-ohjelmaa hallinnoi Joensuun Seudun Kehittämisyhtiö Josek Oy. Alueen ohjelma perustuu neljän painopisteen matriisimalliin: toimialojen väliset rajapinnat, luovat alat, innovaatiotoiminta ja nuoret tulevaisuuden tekijöinä. Luovien alojen painopisteen tavoitteena on:

- Pohjois-Karjalassa jo olevien ja rakentuvien luovien alojen toimintaympäristön ja matkailukeskittymien yhteistoiminnan kehittäminen
- Valtakunnallisten, alueellisten ja paikallisten festivaali-, kulttuuri- ja muiden tapahtumien uusien yhteistyömallien ja hyvien käytäntöjen kehittäminen
- Luovien alojen valtakunnallinen verkostoyhteistyö ja pilotit
- Yhteistoiminta ja verkostoituminen luovien alojen sisällä sekä luovan toimialan ja muiden toimialojen välillä (esim. areena- ja pilotointityöskentely)

Vastuullisena toteuttajana Luova Pohjois-Karjala II -hankkeessa on Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu ja muina toteuttajatahoina Itä-Suomen yliopiston Koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducate, Stone Pole Oy/ Suomen Kivikeskus ja Outokummun kaupunki/ Vanha Kaivos. Itä-Suomen korkeakoulut luovien alojen innovoimisessa -selvitysraportista vastaa Itä-Suomen yliopiston Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia.

Luova Pohjois-Karjala II -hankkeen päätavoitteena on aluevaikuttavuuden lisääminen luovan alan kehittämisessä. Hankkeessa kartoitetaan maakunnan panostus luovan alan toimintaedellytyksiin. Tuloksena tulisi olla konkreettisesti pilotoituja ja eri kohteissa sekä uusiin rajapintoihin soveltuvia kohteita. Niiden tuloksia voidaan soveltaa muihin kohteisiin ja uudennaisille rajapinnoille. Kehittämistyön tavoitteena on mallintaa, käynnistää ja pilotoida toimialojen vuorovaikutteista areenatoimintaa luovan alan yritysten, alan kehittymisestä vastaavien organisaatioiden ja eri sukupolvien välillä. Lisäksi hankkeella pyritään lisäämään luovien alojen toiminnan tunnettavuutta ja monialaisten verkostojen alueellista, kansallista ja kansainvälistä koordinoitua. Hankkeen päättyessä ohjelman tuloksina tulisi olla:

- vakiintunut toimintamalli monialaisesta yhteistyöstä luovan talouden kehittämisessä (public private partnership)
- eri alojen asiantuntijoista ja liiketoimintaosaajista koostuva uusia aloitteita innovoiva foorumitoiminta

- 3–6 Pohjois-Karjalassa toteutettavaa luovan alan kehittämispilottia ja luovan alan tilastointiin ja aluevaikutavuuteen liittyvää tutkimusta

Hankkeeseen kuuluvan selvitystyön päätavoitteina oli:

- 1) Kartoittaa luovien alojen asemaa Itä-Suomen yliopiston, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun kehittämisstrategioissa, tutkimuksessa, opetuksessa sekä hanke- ja innovaatiotoiminnassa.
- 2) Selvittää näiden oppilaitosten luovien alojen osaamisen mahdollisuuksia osallistua luovan talouden ja erityisesti kulttuurimatkailun kehittämiseen Pohjois-Karjalassa.
- 3) Taustoittaa yrityspartnereiden kiinnostuksesta erillisenä kohteena pohjoiskarjalaisen kiven, kaivannaisalan ja kaupan perinnettä ja sen yhteyksiä Venäjälle sekä avata tämän tarinan kautta mahdollisesti uusia näkymiä Pohjois-Karjalan kulttuurimatkailussa.

Selvityksessä on rajattu tarkastelemaan luovia aloja kulttuurin, perinteen ja historian lähtökohdista, jolloin myös sen esille nostamat mahdolliset pilotti-ideat kohdistuvat erityisesti matkailun kehittämiseen. Rajauksessa lähestytään opetusministeriön luovuusstrategiatyöhön sisältynyttä kulttuurin suppeaa määritelmää, jonka mukaan kulttuuri viittaa historiallisesti ja alueellisesti erilaisiin kulttuureihin: tapoihin, tuotantovälineisiin, uskomuksiin jne. (Hautamäki 2009).

Käsillä olevan raportin lähdemateriaalin muodostavat kirjallisen aineiston lisäksi tarkastelun kohteena olleiden oppilaitosten, erityisesti kulttuurialojen, edustajien haastattelut. Haastateltuja oli yhteensä 13 henkilöä. Koska selvityksessä luovan talouden ja matkailun kehittämismahdollisuudet kohdistuivat pääasiassa Pohjois-Karjalaan, haastateltavista enemmistö oli Itä-Suomen yliopiston Joensuun kampukselta ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulusta.

Raportin edistymistä on seurannut ja ohjannut hankkeen partnereista koostunut työryhmä, johon ovat kuuluneet Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun Luovien alojen keskukselta projekti-koordinaattori Niina Hattunen, Itä-Suomen yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelu Aducatesta projektipäällikkö Paula Inkeroinen, Spatiasta tutkimusjohtaja Timo Lautanen, Stone Pole Oy:stä/Suomen Kivikeskuksesta toimitusjohtaja Ilkka Nykänen ja yhteyspäällikkö Leena Mustonen ja Outokummun kaupungin matkailun kehittämispäällikkö Ulla-Riitta Moilanen.

1.2 Luovat alat ja luova talous

Käsitteenä luovat toimialat, luovat alat ja luova talous voidaan määritellä eri tavoin ja tässä raportissa esitetystä laajemmassa merkityksessä. *Antti Hautamäki* toteaa Opetusministeriön raportissa *Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä*, että termiin luovat toimialat tulee suhtautua varovasti, erityisesti sen takia, että kaikki innovaatiot (pyörästä tietokoneeseen) edellyttävät luovuutta. Olennaisin piirre luovissa toimialoissa on palvelujen ja tuotteiden immateriaalisuus ja ”henkinen kuluttaminen” (Hautamäki 2009).

Luova toimiala pohjautuu englanninkieliseen *Creative Industries* -käsitteeseen, jota alettiin käyttää Iso-Britanniassa 1990-luvun lopulla. Yhtä yhtenäistä, globaalia määritelmää luovilla toimialoilla ei toistaiseksi ole kuitenkaan olemassa, sillä eri maat ovat on määritelleet alat pitkälti omista lähtökohdistaan. Laajimman näkemyksen mukaan luovat alat sisältävät kaikki alat, jotka synnyttävät tekijänoikeuksia, patenteja tai tuotemerkkejä. Tällöin ne nähdään liiketoimintana, joka perustuu aineetoman omaisuuden kaupalliselle hyödyntämiselle. Tekijänoikeudet muodostavat *luovan talouden*

rakenteen selkärangan. Luovasta taloudesta voidaan käyttää myös nimitystä *tekijänoikeustalous*. Luovan talouden käsite kuvaa parhaiten kulttuurin ja muiden luovien alojen vaikutusta koko talouteen ja muiden yritysten kilpailukykyyn. Määrittelyn ongelmallisuutta lisää se, että luovat alat myös muuttuvat ja kehittyvät koko ajan ja niihin voi tulevaisuudessa liittyä aloja, joita ei vielä esimerkiksi Suomessa tunnusteta luoviksi aloiksi tai ne ovat tällä hetkellä marginaalisia (Opetusministeriö 2005 ja 2009).

Pohjoismaissa on käytetty myös elämysteollisuus-käsitettä, *upplevelseindustrin*, joka sisällyttää käsitteeseen useimmiten myös matkailun ja ruokakulttuurin. Termiä *sisältötuotanto* käytetään puolestaan silloin, kun halutaan korostaa sisältöjen merkitystä teknologiaan (tietokoneet, tietoverkot) nähden. Luovan talouden ytimessä ovat silloin esimerkiksi musiikki-, elokuva- ja peliteollisuus sekä laajasti ottaen media (printti ja digitaalinen media). Teollinen muotoilu voidaan nähdä luovan talouden osana sikäli, että siinä annetaan materiaaliselle tuotteelle (esimerkiksi kännykälle) lisäarvoa kulttuurisella komponentilla (Opetusministeriö 2009).

Kun innovaatiotoiminta ja kulttuuritoiminta ovat osittain päällekkäisiä, ovat luovat toimialat ja luova talous kulttuurin ja innovaatioiden leikkauksessa. Nämä kulttuurin ja talouden yhteydet Hautamäki esittää seuraavan neljän tekijän kautta:

- luovuuden kulttuuri: luovuutta, rohkeutta, riskinottoa jne. arvostava kulttuuri
- taide ja kulttuuri luovuuden ilmentäjänä ja innoittajana
- luova talous: taiteeseen ja kulttuuriin perustuva kaupallinen tuotanto
- kulttuurin tuoma lisäarvo kaikkeen innovaatiotoimintaan (esim. design, brändit).

Kulttuurinen osaaminen on nähty entistä tärkeämmäksi kaikessa liiketoiminnassa. Tätä kuvastanee myös se, että kulttuurin painoarvo näkyy useissa uusissa yrittäjyyden ja alueellisen kehittämisen kansallisissa kehittämissuunnitelmissa. Niissä myös luovien toimialojen luokittelu poikkeaa toisistaan. Kauppa- ja teollisuusministeriön *Luovien alojen yrittäjyyden kehittämissuunnitelmassa 2015* (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007) luovaan toimialaan luokiteltiin kuuluvan:

- animaatiotuotanto
- arkkitehtipalvelut
- elokuva- ja tv-tuotanto
- kuvataide ja taidegalleriat
- käsityö
- liikunta- ja elämyspalvelut
- mainonta ja markkinointiviestintä
- muotoilupalvelut
- musiikki ja ohjelmapalvelut
- peliala
- radio- ja äänituotanto
- taide- ja antiikkikauppa
- tanssi ja teatteri
- viestintäala

Samana vuonna julkaistussa Sisäasianministeriön *Luovan toimialan kehittäminen aluekeskusohjelmassa* -raportissa (Kaunisharju 2007) luovia toimialoja ei haluttu määritellä näin tiukasti, koska alan liiketoiminta liittyy läheisesti lähes kaikkiin teollisuus- ja palvelutoimialoihin. Tämä koskee erityisesti muotoilua, mainontaa ja markkinointiviestintää sekä animaatioiden tuotantoa. Monien perinteisten luovan toimialan osa-alueiden, kuten kuvataiteen, musiikin, tanssin ja teatterin, ennustetaan kasvavan entistä merkittävimiksi esimerkiksi matkailun ja hyvinvoinnin uusissa palvelutuotteissa ja -konsepteissa. Urheilu ja liikunta ovat puolestaan osa vapaa-ajan ja elämispalveluiden kehittämistä.

Luova maaseutu – luovan talouden ja kulttuurin kehittäminen maaseudulla -raportissa (Opetusministeriö 2009) luovaa taloutta tarkastellaan myös laajasta näkökulmasta, jolloin ytimessä ovat kulttuurin toimialat. Yhtenä lähtökohdista tarkastelussa on opetusministeriön ESR-hankkeena toteutettava *Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen kehittämisohjelma 2007–2013* (Opetusministeriö 2007). Ohjelman mukaan kehitettäviä kohteita ovat muun muassa kulttuuri- ja elämispalveluiden toimialat, kuten muotoilu, graafisen alan toiminta, arkkitehtuuri, elokuva- ja tv-tuotanto ja jakelu, digitaalinen sisältötuotanto, musiikin ja äänitteiden tuotanto, kirjojen tuotanto ja jakelu, esittävä taide, kuvataide sekä kulttuurin ohjelmopalvelu- ja tapahtumatuotanto. Maaseudulla tapahtuvan luovan talouden kehittämisen yhteydessä tähdennetään myös yhteyttä ruokaan, elintarviketeollisuuteen ja kulttuurimatkailuun (Opetusministeriö 2009).

1.3 Luovien alojen kasvunäkymät

Luovaa taloutta pidetään maailmanlaajuisesti yhtenä tulevaisuuden kasvualana. Ennusteiden mukaan ala kasvaa maailman taloudessa 10 prosentin vuosivauhdilla. Euroopan komission vuonna 2006 valmistuneen selvityksen mukaan kulttuurin ja luovan alan arvo oli vuonna 2004 Euroopassa yli 650 miljardia euroa, mikä oli enemmän kuin autonvalmistusteollisuuden tai ICT-sektorin arvo. Kulttuurin ja luovan alan sektorilla työskenteli noin 5,8 miljoonaa henkilöä. YK:n vuonna 2008 julkaiseman raportin mukaan vuosina 2000–2005 luovan talouden ja kulttuurituotteiden sekä palveluiden kansainvälinen kauppa kasvoi 8,7 prosenttia vuosittain.

Eryytenä kasvualana on turismin ympärille rakentunut kulttuurinen yritystoimintaa. Myös musiikkiteollisuuden, esittävän taiteen, kirjastojen, multimedian ja erilaisten on-line-palveluiden työllistävät vaikutukset on nähty Euroopan mittakaavassa huomattaviksi. Alan haasteet liittyvät uuden teknologian soveltamiseen ja toisaalta sisällön ja toimintamallien kohtaamiseen uusissa monialaisissa toimintaympäristöissä.

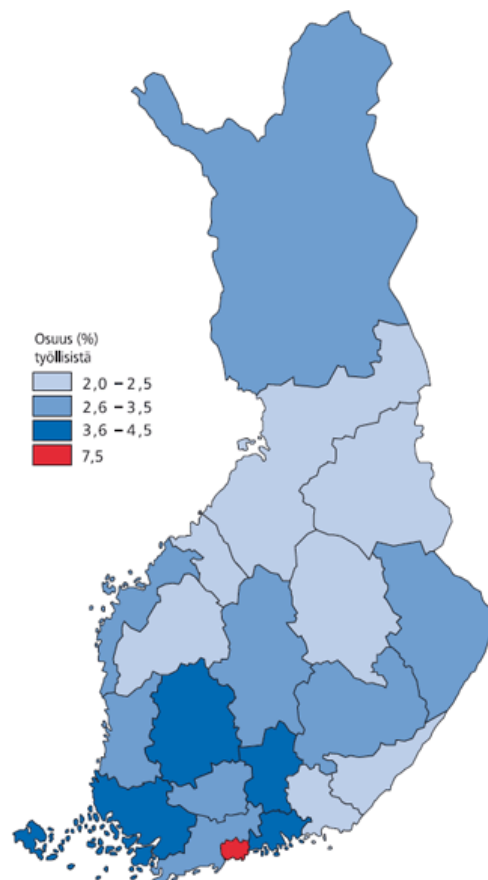
Luovien alojen osuudet bruttokansantuotteesta vaihtelevat eri maissa arvioiden mukaan n. 5–9 prosentin välillä. Unescon vuonna 2005 julkaiseman tutkimuksen mukaan suurinta tuotanto ja kulu-tus oli maissa, joissa tulotaso oli korkea. Iso-Britannia oli vuonna 2002 suurin kulttuurituotteiden tuottaja. Suurin kuluttaja oli USA. Maailman suurimmat luovan talouden yritykset ovat globaalisti toimivia suuryrityksiä. Tulevaisuudessa myös Intian ja Kiinan ennustetaan kasvattavan osuuttaan luovilla aloilla, esimerkiksi Intia telekommunikaation kasvun kautta, elokuva- ja animaatiotuotannossa ja kustannustoiminnassa (Opetusministeriö 2006 ja 2009).

Luovan talouden ja kulttuurin kansantaloudellisen merkityksen kuvaamista ja vertailua eri maiden välillä vaikeuttavat toimialan tilastointiongelmat. Kansantalouden tilinpito ei sellaisenaan kuvaakaan kulttuurisektoria hyvin. Yksi menetelmä ongelman parantamiseksi ja yhtenäisen ja vertailukelpoisen aineiston saamiseksi on kulttuurin satelliitti. Tällä tarkoitetaan kansantalouden tilinpitoon perustuvaa tilijärjestelmää, jossa mukaan on otettu pelkästään kulttuuriin laskettava osa taloudesta. Suo-

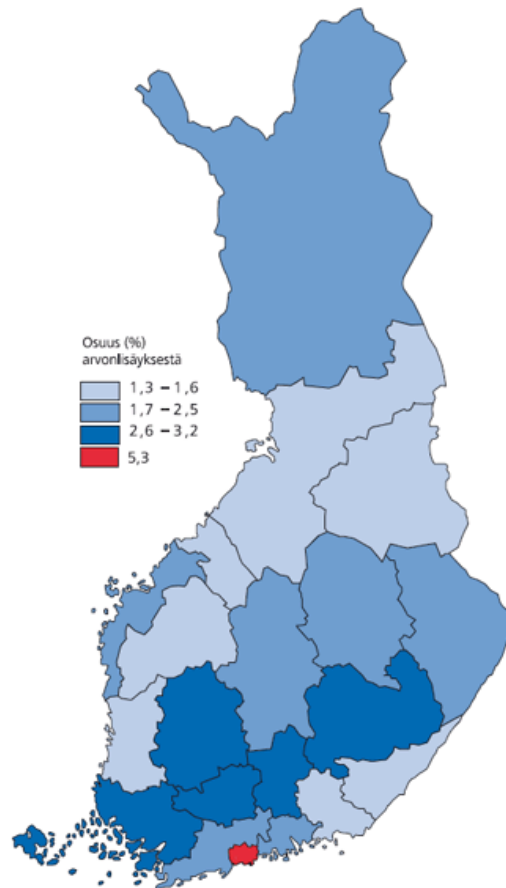
nessa kulttuurin satelliittitilinpito on julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 2008 ja ainoastaan koko kansantalouden tasolla (Vaiste 2010).

Turun kauppakorkeakoulun mediaryhmän selvityksen mukaan vuonna 2005 kulttuurin ja luovan toimialan liikevaihto oli Suomessa lähes 7 miljardia euroa. Kasvua vuodesta 2000 kertyi yhteensä 16 prosenttia. Selvityksen mukaan kulttuurin ja luovan alan yritystoiminta on sekä kasvava että menestyvä osa Suomen taloutta (Turun kauppakorkeakoulun mediaryhmä 2007). Kulttuurin toimialoilla työskenteli eri ammateissa vuonna 2007 yli 106 000 henkeä. Määrä oli 4,25 prosenttia Suomen koko työllisestä työvoimasta. Euroopan unionin tilastovirasto Eurostatin mukaan kulttuurityövoiman osuus koko työvoimasta oli Suomessa vuonna 2005 EU-maista kolmanneksi suurin Hollannin ja Ruotsin jälkeen. Työllistävyys jakautuu julkiselle, yksityiselle ja kolmannelle sektorille. Kulttuurialojen tuottama arvonlisäys oli kansantaloudessa vuonna 2007 yli 4,9 miljardia euroa (3,2 %), mistä merkittävä osuus syntyy joukkoviestinnän alueella. Sen bkt-osuus oli noin 1,7 prosenttia. Taitelija-, näyttämö- ja konserttitoiminnan osuus oli 0,2 prosenttia koko kansantalouden arvonlisäyksestä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010).

Tilastokeskuksen katsausten mukaan kulttuurialojen rooli aluetaloudessa vaihtelee voimakkaasti. Keskittyminen on voimakasta koko maan tasolla ja maakuntien sisällä. Kulttuurin tuotannossa on pääkaupunkiseudulla hyvin hallitseva rooli. Se on huomattavasti suurempi kuin vastaava rooli koko kansantaloudessa. Kulttuurialan työllisten kohdalla keskittyminen pääkaupunkiseudulle ei ole niin suurta kuin arvonlisäyksessä (ks. kuviot 1 ja 2).

Kuvio 1. Kulttuurialojen osuus alueen kaikista työllisistä vuonna 2007 (lähde: Alanen 2010)

Kuvio 2. Kulttuurialojen osuus alueen koko arvonnäyksestä vuonna 2007
(lähde: Alanen 2010)

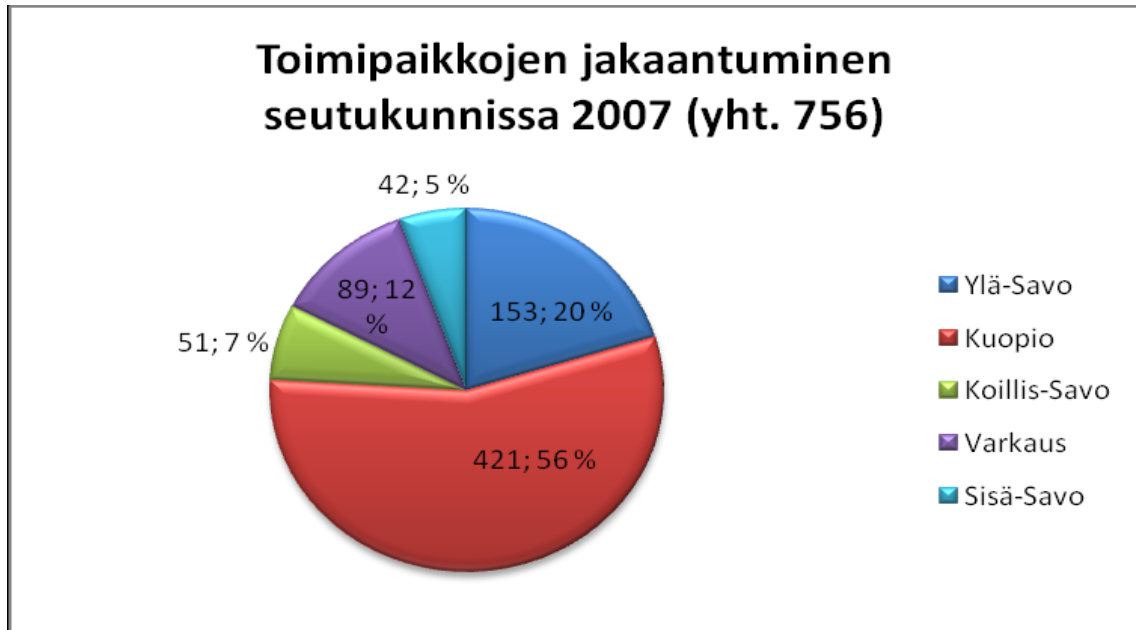
Varsinais-Suomi on pääkaupunkiseudun lisäksi toinen alue, missä maakunnan kulttuurin sekä arvonnäyksen- että työllisyysosuus ovat suurempia kuin alueen osuus kansantaloudesta. Varsinais-Suomen kulttuurisessa roolissa kaikkein tärkein ala on painotuotanto. Pääkaupunkiseudulla tärkeimmät kulttuurin työllistäjät ovat mainonta, arkkitehti- ja muotoilupalvelut, radio- ja televisiotoiminta sekä kulttuuritapahtumien järjestäminen.

Alueiden järjestys työllisyysintensiteetin osalta on suurin piirtein sama kuin arvonnäyksen kohdalla. Sanoma- ja aikakauslehtien tekeminen on lähes kaikissa maakunnissa tärkein kulttuurin alue arvonnäyksellä ja työllisyydellä mitattuna. Etelä-Savossa, Keski-Suomessa, Varsinais-Suomessa ja Pohjois-Karjalassa lehtien painaminen on kustantamistakin tärkeämpi tekijä.

Kulttuurin alueellista roolia on mitattu myös ns. intensiteettimittareilla, kuten esimerkiksi kulttuuristen alojen osuudella maakunnan arvonnäyksestä (alue-bkt:sta). Tämän tarkastelutavan mukaan Suomi voidaan jakaa kolmeen tai neljään luokkaan.

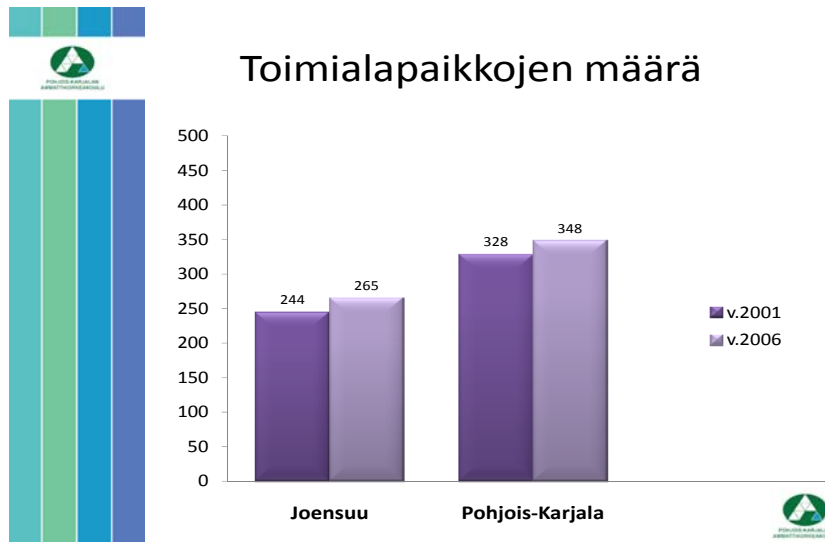
Pääkaupunkiseutu erottuu omana luokkanaan reilusti yli 5 prosentin osuudella. Alueelle ovat keskittyneet joukkotiedotuksen isot toimipaikat ja suuret audiovisuaalisen kulttuurin ja muotoilun alat. Toinen maan keskitason ylittävä maakunta on Varsinais-Suomi, jossa erityisesti Turku on perinteinen kulttuurialue. Kolmanteen ryhmään kuuluvat 2,5 prosentin osuuden ylittävät Hämeen maakunnat, Ahvenanmaa sekä Etelä-Savo. Ahvenanmaan sijoitus selittyy lähes yksinomaan rahapelitoiminnalla. Etelä-Savon sijoittuminen tähän joukkoon selittyy alueen muuhun kokoon nähden suurella painotuotannolla.

Alasen mukaan alueiden välisen keskittymisen lisäksi alueiden sisäinen keskittyminen maakunnan keskukseen on monissa tapauksissa hyvin suurta, mutta kansainvälisesti vertaillen Suomen tilanne ei ole poikkeuksellinen (Alanen 2010). Tarkasteltaessa esimerkiksi Pohjois-Savoa oli koko maakunnan luovan alan toimipaikoista Kuopion seutukunnalla 56 prosenttia. Seuraavaksi eniten toimipaikkoja oli Ylä-Savossa (20 %) ja Varkauden seutukunnassa (12 %).

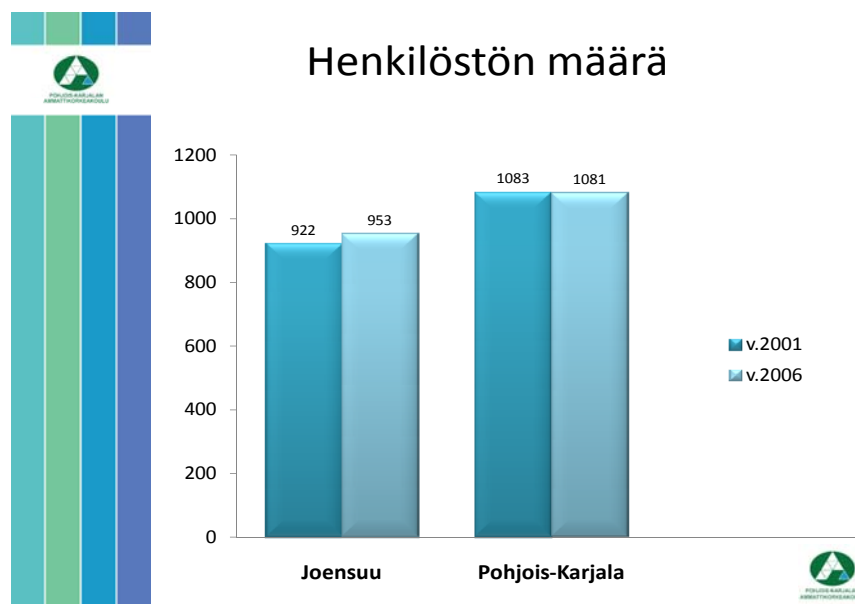
Kuvio 3. Luovan alan toimipaikkojen jakautuminen Pohjois-Savon seutukunnissa vuonna 2007 (lähde: Kosunen 2010)

Tilastokeskuksen satelliittikirjanpidon mukaan vuonna 2006 oli Pohjois-Karjalassa yhteensä 348 luovan alan toimipaikkaa, joista 265 oli Joensuun seudulla. Alan henkilöstön määrä oli samaan aikaan Pohjois-Karjalassa 1081 ja Joensuun seudulla 953. Tarkasteluvuonna luovien alojen toimialoista sanoma- ja aikakauslehtien tuotanto, jakelu ja uutistoiminta oli henkilöstömäärän suhteen selvästi suurin. Mainonnan kanssa se oli suurin myös toimipaikkojen määrässä. Pohjois-Karjalassakin luovien alojen toimipaikat ja henkilöstö keskittyvät hyvin voimakkaasti Joensuun seudulle. Keskittyminen maakunnan keskukseen on myös selvästi voimakkaampaa kuin Pohjois-Savossa.

Kuvio 4. Luovien alojen toimialapaikkojen määrät Joensuun seudulla ja Pohjois-Karjalassa vuosina 2001 ja 2006

(lähde: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun kooste Tilastokeskuksen tiedoista, 2010)

Kuvio 5. Luovien alojen henkilöstömäärän määrät Joensuun seudulla ja Pohjois-Karjalassa vuosina 2001 ja 2006

(lähde: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun kooste Tilastokeskuksen tiedoista, 2010)

2 Luovat alat Pohjois-Karjalan kehitysohjelmissa

2.1 Media-ala painopisteenä

Pohjois-Karjalan luovien alojen kehittämistavoitteita on määritelty sekä koko Itä-Suomea että vain maakuntaa koskevissa kehittämissuunnitelmissa.

Paljon julkisuutta saaneessa *Itä-Suomi ohjelmassa* vuodelta 2005 luovan talouden keskeiseksi kehittämistavoitteeksi määriteltiin sen kilpailukyvyn nostaminen erityisesti alan koulutusta ja liiketoiminnan edellytyksiä vahvistamalla. Hankkeen yksi osa oli *itäsuomalaisiin vahvoihin sisältöihin* keskittyvän osaamisen tuottaminen ja markkinointi (kulttuuritieteiden hyödyntäminen). Tavoitteeksi asetettiin kehittää tuotteita, joista hyöty jäisi Itä-Suomeen. Hankkeen toinen osa oli *kansainvälisen tason tuottajakoulutuksen* järjestäminen esimerkiksi musiikin (rock/pop ja klassinen) sekä mediakulttuurin aloilla. Kolmas osa oli *tilaaja-tuottaja-mallin kokeilu*; sen tavoitteena oli tuottaa tehokkaammin ja enemmän omarahoitteisia kulttuuripalveluja ”sisällöstä tinkimättä”.

Luovien alojen kehittämiseksi ohjelmassa asetettiin paljon vastuuta Joensuun yliopistolle ja Itä-Suomen ammattikorkeakouluille. Sekä luovien alojen että luovan talouden osaamisperustan katsottiin nojautuvan yliopiston kulttuuri- ja taidealan osaamiseen kulttuuritieteissä. Lisäksi yliopiston nähtiin kehittäneen erityisesti mediakulttuurin opintoja, joissa keskeisenä yhteistyökumppanina oli ammattikorkeakoulun mediaopetus. Alan kehityksen kannalta media- ja muotoilualan ja musiikin koulutus Pohjois-Karjalan, Etelä-Savon ja Pohjois-Savon ammattikorkeakouluissa oli myös merkityksellistä (Etelä-Savon maakuntaliitto 2005).

Varsin uudessa *Itä-Suomen luovien alojen kehittämissuunnitelmassa* alan kehittämistavoitteet Pohjois-Karjalan osalta on edelleen johdettu Itä-Suomi-ohjelmasta ja edellisestä maakuntaohjelmasta. Taloudellisia ja samalla mielikuva- ja vetovoimaisuusvaikutuksia Pohjois-Karjalassa katsotaan edelleen olevan mediatuotannoilla ja lisäksi populaarikulttuurilla ja musiikkibisneksellä. Pohjois-Karjala on koulutusmaakunta, jonka koulutusrakenteessa on useita taiteenaloja ja kulttuurituotantoa tukevia koulutusohjelmia. Keskeistä on, että tässäkin ohjelmassa Pohjois-Karjalan luovien alojen painopisteinä ovat maakunnan mediatuotanto ja sen koulutuskeskittymän kehittäminen. Konkreettisina toimenpiteinä mainitaan muun muassa profiloituneen mediatutkimus- ja koulutusyksikön perustaminen ja käynnistäminen nykyisten koulutuslaitosten yhteistyönä.

Kehittämissuunnitelmassa yleisemmällä tasolla puhutaan myös kulttuurialan hedelmällisistä yhteyksistä matkailuun ja hyvinvointialaan sekä siitä, että kulttuuritapahtumat ja mediatuotannot lisäävät alueen matkailullista kiinnostavuutta. Sekin todetaan, että Pohjois-Karjalalla on vahvat perinteet kulttuurimaakuntana (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu 2009).

2.2 Juuret karjalaisuudessa

Mainittua Pohjois-Karjalan vahvan kulttuurimaakunnan roolia avaa enemmän kehittämissuunnitelma *Kulttuuri Pohjois-Karjalan aluekehityksessä. Strategiat 2007–2013*. Siinä luovien alojen ja luovan talouden lähtökohdat kiinnitetään maakunnan karjalaisen kulttuurialueen historiaan, tarustoihin, kahden kirkkokunnan rinnakkaiseloon, maisemiin ja sijaintiin rajamaakuntana. Rakennusperintö, maisemat, kulttuuriympäristön historialliset kerrostumat ja monimuotoinen luonto luovat Pohjois-Karjalasta omaleimaisen ja vetovoimaisen maakunnan. Nykyaikaisen pohjoiskarjalaisuuden kuvaan kuuluvat puolestaan maineikkaat elokuvat, tunnustusta ja tunnettavuutta saavuttaneet kulttuurita-

pahtumat ja rock- ja elokuvafestivaalien, esiintyjäryhmien ja urheilijoiden kansainvälinen menestyminen. (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2007.)

Pohjois-Karjalan maakuntaohjelmassa vuosille 2011–2014 luovat alat liitetään Pohjois-Karjalan vahvoihin perinteisiin kulttuurimaakuntana. ”Pohjoiskarjalaisuus osana karjalaista kulttuuria on merkittävä osa suomalaista kulttuuri-identiteettiä, josta myös nykykulttuuri ja -taide ammentavat.” Maakuntaohjelmassa kulttuuri nähdään samalla elinkeinona, jolla on aluetaloudellisia ja työllistäviä vaikutuksia. Jos luova talous ja luova alat yhdistyisivät enemmän perinteisiin tuotannonaloihin, voisi avautua mahdollisuuksia liiketoiminnan kasvulle.

Maakuntaohjelmassakin luovan talouden kehittämisen kärkinä säilyvät populaarikulttuuri, musiikkibisnes ja mediatuotanto. Rajapintastrategian mukaisesti kulttuurialalla on hedelmälliset yhteydet matkailuun ja hyvinvointialaan sekä ICT:aan. Matkailun kehittämisen painopisteisiin kuuluu mm. synergiaetujen etsiminen kehittämällä verkostoitumista kulttuuri-, elintarvike- ja hyvinvointi-klustereiden välillä. Hyvinvointiala voisi saada puolestaan sisältöä yhteisötaiteesta, taideterapiasta ja toiminnasta, jossa eri kulttuurit kohtaavat. Kulttuurituotannon kehittämisen painopisteisiin kuuluvat muun muassa (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2010):

- maakunnan mediatuotannon edellytysten kehittäminen
- maakunnan mediakoulutuksen tutkimus- ja opetusjärjestelmän kehittäminen
- luovien alojen yrittäjyyden edellytysten ja luovia aloja tukevien rakenteiden kehittäminen
- kulttuurisesti merkityksellisten toimintamuotojen tukeminen eri toimialojen rajapinnoilla.

Kulttuurialoja koskevan tilastoinnin mukaan painoala ja mainonta ovat Pohjois-Karjalan luovan talouden keskiössä. Sen sijaan maakunnallisten kehittämissuunnitelmissa taas media-ala, populaarikulttuuri ja musiikkibisnes ovat keskeisessä asemassa. Lisäksi maakunnan kulttuuriperinne ja rikas luonto luovat lähtökohdat kulttuurin, matkailun, hyvinvoinnin ja elintarvikealan rajapintojen etsimiselle ja niiden hyödyntämiselle.

Seuraavassa luvussa tarkastellaan luovien alojen asemaa ja tehtäviä Itä-Suomen yliopiston, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun kulttuuriosaamisessa ja tämän osaamisen siirtymistä osaksi alueellista luovan talouden innovaatiotoimintaa. Innovaatiotoiminnan tarkastelussa pääpaino on Pohjois-Karjalassa.

3 Kulttuuriosaaminen korkeakouluissa

3.1 Strategiataso

Tulevaisuuden yliopisto ajassa. Itä-Suomen yliopiston strategiassa yliopiston vahvuusalueiksi määritellään 1) Metsä ja ympäristö, 2) Terveys ja hyvinvointi ja 3) Uudet teknologiat ja materiaalit. Lisäksi yliopisto on valinnut kaksi alueellisesti ja kansallisesti merkittävää alaa, joiden tutkimusta ja koulutusta vahvistetaan. Näitä ovat laaja-alainen Venäjä-osaaminen ja tietyt opettajankoulutuksen alueet. Monipuolinen Venäjä-osaaminen ja rajan yli tapahtuva yhteistyö ovat Itä-Suomen yliopiston keskeisiä tavoitteita. Yliopisto pyrkii Venäjän ja Euroopan rajojen, rajaseutujen ja reuna-alueiden tutkimuksessa alan kansainväliseen kärkeen ja vahvistaa Venäjän kieleen, kulttuuriin ja elinkeinoelämään kohdistuvaa tutkimusta ja koulutusta. Yliopisto kehittää Venäjä-yhteistyötään erityisesti koulutuksen ja tutkimuksen vahvuusalojen substanssiosaamisen kautta. (Itä-Suomen yliopisto 2010.)

Itä-Suomen yliopiston nykyisessä strategissa luovat alat tai kulttuuriosaaminen eivät ole vahvuusalueita. Kulttuuriin viitataan suoranaisesti vain toteamuksessa, jonka mukaan yliopisto pyrkii vahvistamaan Venäjän kulttuuriin kohdistuvaa tutkimusta ja koulutusta.

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun nykyisessä strategissa luovat alat kirjataan selkeästi esille. Ammattikorkeakoulun osaamis-, kehittämis- ja asiantuntijakeskusten joukossa on kulttuurin-, matkailun- ja elämys tuotannon keskus ja ”rohkeissa tulevaisuuden alojen” kehittämisessä on mukana kulttuurintuotanto. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan kärkiosaamisalueisiin kuuluu viestintäala, elokuva- ja elämysmatkailu (Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu 2007).

Savonia-ammattikorkeakoulun strategiassa vuosille 2010–2012 luovat alat voidaan katsoa sisältyvän määritelmään, jonka mukaan ammattikorkeakoulu ”korostaa tehtävässään työ-, elinkeino- ja kulttuurielämän osaamisen uudistamista ja vaikutusalueensa (erityisesti Pohjois-Savon ja Itä-Suomen) kilpailukyvyä ja hyvinvoinnin edistämistä koulutuksella ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatio toiminnalla.” Oppilaitoksen valitsemiin painoaloihin kuuluu teollinen muotoilu ja yhteisenä Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun kanssa Venäjä-osaaminen ja matkailuliiketoiminta.

Strategiatasolla kaikkia oppilaitoksia yhdistää tavoite kehittää Venäjä-osaamista. Tämä on nostettu yhdeksi yhteiseksi painoalaksi myös Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun ISAT-kumppanuusstrategiassa 2010–2012 (Savonia-ammattikorkeakoulu 2009 ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu 2010).

3.2 Opetus ja tutkimus

Itä-Suomen yliopisto

Itä-Suomen yliopiston kulttuurialan *opetustarjonnassa* on vahva sidos luoviin aloihin. Niistä voidaan havaita yhteys yliopiston kulttuuritutkimuksen painoaloihin ja samalla maakunnan luovien alojen kehittämisen painoalueisiin mediakulttuurin, populaarimusiikin ja karjalaisen kulttuurin osalta. Huomioimalla ympäristö ja historia osaksi kulttuuriperinnettä on myös yhteiskuntatieteiden opetustarjonnassa monia liittymäkohtia luoviin aloihin.

Filosofisen tiedekunnan humanistinen osaston pää- ja sivuaineisiin nykyisessä opetusohjelmassa kuuluvat esimerkiksi:

Pääaineina:

- Mediakulttuuri ja viestintä (perusopinnoissa mm. media ja arkielämä, sähköinen julkaiseminen, digitaalinen kuvankäsittely, kuvankäsittelyn tekniikat ja web-grafiikka)
- Perinteentutkimus (perusopinnoissa mm. kansanelämä ja kansanusko, suullinen perinne, runonlaulun traditio ja Kalevala)
- Musiikkitiede (pääpainopiste on etnomusikologiassa, joka tutkii musiikkia osana kulttuuria)
- Venäjän kieli ja kulttuuri

Sivuaineina:

- Karjalan kieli ja kulttuuri (perusopinnoissa mm. Karjalan historia ja karjalainen kulttuuri)
- Taideaineiden opintokokonaisuus (perusopinnoissa mm. taidehistoria, teatteri, musiikki ja elokuva)
- Terveyden monikulttuuriset ulottuvuudet (TeMoKuu) (perusopinnoissa mm. uskonnot, hyvinvointi ja terveys, hyvinvointi ja taide, ympäristökulttuurit ja hyvinvointi, ruoka ja kulttuuri sekä kulttuuri, terveys ja sairaus)

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnan historia- ja maantieteiden laitoksen pää- ja sivuaineita nykyisessä opetusohjelmassa ovat:

Pääaineina:

- Maantiede ja yhteiskuntamaantiede (perusopinnoissa mm. luonnonmaantieteen perusteet)
- Suomen historia ja yleinen historia (historian valinnaisissa opinnoissa mm. johdatus ympäristöhistorian tutkimukseen, metsähistorian kurssi, maankäytön muutoksen ja maatalouden ympäristöhistoria sekä Suomen ja Karjalan perhehistoria)
- Ympäristöpolitiikka ja -oikeus

Sivuaineina:

- Venäjä- ja rajatutkimus (opinnoissa viisi modulia: 1) Venäjän kieli ja kulttuuri, 2) Raja, etnisyys ja identiteetit, 3) EU ja EU:n ulkorajat, 4) Raja-alueet, työ ja hyvinvointi, 5) Jälkisosialistinen muutos ja hallinta)

Kulttuurintutkimusta, jolla opetuksen tavoin on yhteys luoviin aloihin on runsaasti Itä-Suomen yliopistossa. Tämän raportin lähtökohdista tarkasteltuna Itä-Suomen yliopistossa läheisesti luoviin aloihin liittyvää tutkimusta tehdään yliopiston filosofisen tiedekunnan humanistisessa osastossa ja yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekuntaan kuuluvassa Karjalan tutkimuslaitoksessa sekä historia- ja maantieteiden laitoksella. Matkailun, jolla on runsaasti yhteyksiä luovaan talouteen, tutkimus keskittyy yliopiston Savonlinnan kampukselle.

Yliopiston humanistisen osaston *kulttuurintutkimuksen* painopisteinä ovat populaari- ja mediakulttuuri, äänimaisemat ja ympäristökulttuurit sekä yllirajaisuus ja kulttuurien sukupuolittuneisuus. *Perinteentutkimuksen* painoaloina ovat folkloren ja muistitiedon sekä menneisyyden kulttuuristen merkitysten ja niiden nykyisten representaatioiden tutkimus.

Tutkimuksella on selkeitä liittymäkohtia maakunnan alueellisten kehittämissuunnitelmien luovien alojen painoaloihin, kuten media-alaan, populaarikulttuuriin ja perinteentutkimuksen kautta muun muassa perinneturismiin (heritage tourism).

Myös Karjalan tutkimuslaitoksen tutkimus kytkeytyy luoviin aloihin ja matkailun kehittämismahdollisuuksiin Itä-Suomeen ja Venäjän Karjalan kohdistuvan kulttuuritutkimuksen kautta. Tutkimuslaitoksen tutkimusprofiili määrittyy kolmen toisiinsa kietoutuvan painoalan kautta: *aluekehitys ja maaseutu, etnisyyys ja kulttuuri sekä raja ja Venäjä*.

Etnisyyttä ja kulttuuria käsittelevä painoala suuntautuu työssään Itä-Suomeen, Karjalaan ja Luoteis-Venäjälle. Sen piiriin ovat laitoksen tutkimuksissa liittyneet esimerkiksi Karjalan kielen ja kulttuurin elvyttäminen, alue- ja ympäristöhistoria sekä etnisten ryhmien, muuttoliikkeiden ja rajojen historiat. Myös kulttuuristen prosessien analysointi on tärkeässä osassa painoalan perustutkimuksessa. Etnisyyden ja kulttuurien tutkimus on lähellä Raja ja Venäjä -painoalaa, jonka tutkimusteemoihin ovat kuuluneet muun muassa etniset vähemmistöt, kirjoituskulttuurit ja kulttuuriperinteet sekä suomalaisuus ja karjalaisuus Neuvostoliitossa (Karjalan tutkimuslaitos 2010).

Matkailun ja luovien alojen rajapintoja tukevat puolestaan useat Itä-Suomen yliopiston Savonlinnan kampuksen *matkailualan opetus- ja tutkimuslaitoksen* tutkimusteemat. Laitoksen tutkimustoiminnassa erityistä huomiota kiinnitetään matkailun ja vapaa-ajan ympäristökysymyksiin, aluekehitykseen ja Suomen asemaan Venäjän rajanaapurina. Eräs laitoksen tutkimusalueita on kulttuuritapahtumien taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset. Kokonaisuudessaan laitoksen tutkimus- ja hanke-teemoina ovat:

- hyvinvointimatkailu
- kulttuuri- ja tapahtumamatkailu
- luonto- ja vesistömatkailu
- maaseutumatkailu
- matkailun sähköiset palvelut
- vapaa-ajan asuminen

Ammattikorkeakoulut

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun luovien alojen *opetus* sijoittuu luovien alojen ja muotoilun ja kansainvälisen kaupan keskuksiin. Luovien alojen keskus koostuu ammattikorkeakoulun luovan talouden ja elämyspalveluiden koulutusaloista. Keskuksen koulutusalat ja ohjelmat pyrkivät tuottamaan luovan talouden uusia avauksia sekä alueellisesti, valtakunnallisesti että kansainvälisesti. Muotoilun ohjelmissa teoreettisia opintoja puolestaan sovelletaan hyödyntäen tekemällä oppimisen menetelmää (learning by doing) yritysten sekä julkisen sektorin organisaatioiden kanssa toteutettavissa hankkeissa sekä strategioiden ja järjestelmien kehittämisprojekteissa. Keskuksen koulutusalat ovat seuraavat:

Luovien alojen keskus:

- matkailu
- viestintä (opinnot koostuvat käsikirjoittamisesta, ääni-ilmaisusta, verkkomediasta ja valokuvauksesta, videokuvauksesta sekä mediakulttuuriin perehtymisestä)
- musiikki (musiikin koulutusohjelmassa voi erikoistua kansanmusiikkiin ja pop-jazz-musiikkiin)
- tietojenkäsittely

Muotoilun ja kansainvälisen kaupan keskus:

- muotoilu (koulutusohjelmassa voi opiskella teolliseksi muotoilijaksi, graafiseksi suunnittelijaksi tai sisustussuunnittelijaksi)
- kuvataide (päättymässä)
- Degree Programme in Design (opetuskieli englanti)

Savonia-ammattikorkeakoulussa luovat alat sisältyvä kulttuurialan koulutusohjelmiin, joita ovat:

- muotoilun koulutusohjelma (sisustus- ja kalustussuunnittelun, vaatetus- tai tekstiilisuunnittelun, korumuotoilun ja teollisen muotoilun suuntautumisvaihtoehdot)
- musiikkipedagogin koulutusohjelma (opinnot painottuvat klassiseen ja rytmimusiikkiin)
- tanssinopettajan koulutusohjelma (ei haussa keväällä 2011)

Ammattikorkeakoulujen tutkimus painottuu soveltavaan tutkimukseen, joka tähtää ensisijaisesti käytännön sovellutuksiin ja tutkimus yhdistyy usein korkeakoulujen kehittämis- ja innovaatio-toimintaan (TKI-toiminta).

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa tutkimus- ja kehittämistoiminnan keskeisiin osaamis-alueisiin kuuluu luovista aloista viestintäala ja elokuva- ja elämysmatkailu. Savonia-ammattikorkeakoulussa TKI-toiminta keskittyy eri osaamiskeskukseen. Ne pyrkivät kehittämään ja tuottamaan uutta osaamista sen rajapinnoilla ja syventävät TKI-osaamista asiantuntijaverkostoissa. Kulttuuriala sellaisenaan ei sisälly osaamiskeskitymiin.

3.3 Hanke- ja innovaatiotoiminta

Itä-Suomen yliopistossa on luovien alojen hanketoiminta tutkimuksen ulkopuolella vähäistä. Tosin Savonlinnan *matkailualan opetus- ja tutkimuslaitoksen* tutkimustyöhön sisältyy myös hanketyötä. Laitoksen luovien alojen merkitys näkyy muun muassa palvelujen asiakasorientoituneessa tuotekehityksessä. Matkailutuotteet ovat usein yhteydessä luoviin aloihin.

Yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelu Aducatessa on Joensuun kampuksella toteutettu *Työhyvinvointia kulttuurista* -hanke, jonka kautta on pyritty luomaan uusia työllistymismahdollisuuksia kulttuuri- ja taidealan toimijoille. Kuopion kampuksella Aducate ja kauppatieteiden laitos ovat olleet mukana *Luovain-projektissa*. Viime vuoden lopulla päättyneessä hankkeessa oli Itä-Suomen yliopiston lisäksi mukana Sibelius-Akatemia.

Hankkeen tavoitteena oli:

1. Tuottaa uutta tietoa luovien alojen nykytilanteesta ja liiketoiminnan laajuudesta sekä sen aluetaloudellisesta merkityksestä Pohjois-Savossa.
2. Tunnistaa luovien alojen liiketoiminnan kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä sekä alan kasvua ja kansainvälistymistä edistäviä ja estäviä tekijöitä.
3. Tuottaa kehittämisohjeita ja konkreettisia toimintamalleja luovien alojen liiketoiminnan kehittämiseen sekä kasvun ja kansainvälistymisen edistämiseen.
4. Tuottaa mittareita luovien alojen liiketoiminnan arviointiin.

Luovain-hanke oli Pohjois-Savon taidetoimikunnan hallinnoiman Art Hub -hankekokonaisuuden osa-hanke. Art Hub -hankekokonaisuuden tavoitteena on vahvistaa luovien alojen yritysten kasvun ja kansainvälistymisen edellytyksiä.

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa luovien alojen hanketyö keskittyy luovien alojen keskuksen ja liiketoiminnan ja muotoilun keskuksen. TKI-toiminnan yksi painoala on monimediaiset elämyspalvelut. Kulttuurin, median ja matkailun elämyksellistä kokemista halutaan vahvistaa erityisesti aktiviteettien ja uuden vuorovaikutteisen digitaalisen teknologian avulla. Erityisen tärkeinä nähdään digitaalisen 3D- ja 4K-teknologian osaamisen vahvistaminen ja hyödyntäminen alueen matkailu- ja kulttuuritoiminnassa. Matkailu- ja elämyspalveluiden tuotteistamisessa on vahvistettu muun muassa paikkatietoon liittyvän matkailun tieto- ja palveluosaamisen kehittämistä.

Samanaikaisesti luovien alojen keskuksessa on käynnissä lukuisia kehittämishankkeita, jotka kohdistuvat luovaan talouteen, elokuva-alaan ja matkailuun. Näistä voidaan mainita esimerkiksi:

- Creative Managers – Luovan talouden kansainvälinen erikoisosaaja- ja tuottajavalmennus
- Luova Pohjois-Karjala II (yhteistyöhanke)
- Elokuva- ja elämysmatkailun kehittäminen Pohjois-Karjalassa
- Tourist Guide for Northern Periphery

Samoin ammattikorkeakoulun kansainvälisen liiketoiminnan ja muotoilun keskuksessa on useita yrityksille ja yhteisöille suunnattuja kehittämishankkeita. Keskuksessa toimivan yrityspalvelukeskus D'ART:in innovaatiotoiminnan tavoitteena on synnyttää uutta arvoa: liiketoiminta-, markkinointi-, tuote- ja palvelukonsepteja elinkeinoelämän hyödynnettäväksi ja yritystoiminnan kehittämiseksi.

Savonia-ammattikorkeakoulussa kehittämishankkeita toteutetaan alueellisissa, kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa. Korkeakoulun strategian mukaisesti ne ovat osa Pohjois-Savon ja Itä-Suomen alueellista kehittämistyötä. Korkeakoulun luovien alojen hanketyössä painottuu Pohjois-Savon matkailun kehittäminen. Hankkeita ovat muun muassa:

- LaatuSavo, Pohjois-Savon matkailukeskusten laadullinen kehittäminen
- Matkailutuotteita Venäjän ja Baltian markkinoille
- Outdoors Finland -strategian mukainen matkailuaktiviteettien kehittäminen Pohjois-Savossa
- Tapahtumamatkailuosaamisen uudet rakenteet

3.4 Osaamisen profiloituminen

Edellä todettiin, että Itä-Suomen yliopiston, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun strategioissa luoviin aloihin liittyen on selkeä ero. Itä-Suomen yliopiston nykyisessä strategissa luovia aloja ei ole huomioitu käsitteenä tai tavoitemäärittelyissä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun strategiassa kulttuurintuotanto sisältyy ”rohkeisiin tulevaisuuden aloihin” ja Savonia-ammattikorkeakoulun tehtäviin kuuluu kulttuurielämän osaamisen uudistaminen. Sikäli kun Venäjä-osaamisen katsotaan pitävän sisällään luoviin aloihin kuuluvan kulttuuriosaamisen, löytyy oppilaitoksia yhdistävä strateginen tavoite tämän osaamisen vahvistamisesta.

Itä-Suomen yliopistossa on vahvaa Venäjä-osaamista, minkä lisäksi yliopiston opetus ja tutkimus kohdistuvat Pohjois-Karjalan luovan alan alueellisten kehittämisohjelmien painoalueisiin media-alaan, populaarimusiikkiin, karjalaisen kulttuurin ja matkailun osalta.

Molemmat ammattikorkeakoulut ovat profiloituneet luovien alojen opetuksessa muotoiluun ja musiikin eri osa-alueisiin. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu keskittyy kansanmusiikkiin sekä pop- ja jazzmusiikkiin, Savonia-ammattikorkeakoulu klassiseen musiikkiin. Myös matkailuala sisältyy molempien ammattikorkeakoulujen tehtäviin. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun luovan alan keskus on suuntautunut myös viestintään ja tietojenkäsittelyyn, joita voidaan yhdistää uudella tavalla matkailu- ja musiikkialoihin. Luovien alojen hanke- ja innovaatiotoiminnassa ammattikorkeakouluisa on yliopistoa selkeästi vahvempi rooli, ja varsinkin Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa luovat alat ovat nousseet tärkeäksi hanketoiminnan kohdealueeksi.

Millainen rooli luovilla aloilla on mainittujen oppilaitosten tehtäväkokonaisuudessa ja kuinka ne voisivat konkreettisesti tukea luovan talouden alueellista innovaatiotoimintaa? Näihin kysymyksiin selvityksessä haettiin vastauksia oppilaitosten edustajien *haastattelujen* avulla.

Kysymyksen *”millainen rooli luovilla aloilla on yliopiston ja haastateltujen henkilöiden edustamien oppiaineiden opetuksessa, tutkimuksessa ja kehittämistoiminnassa”* yliopiston edustajat toivat esille muun muassa seuraavia näkökohtia:

- Itse opetustapahtumassa luovuus on ”sisään kirjoitettuna”.
- Tutkimustyön tulosten esittäminen ja tiedon jakaminen edustavat luovaa toimintaa.
- Yliopiston tutkimustyö on luovaa, analyttistä toimintaa ja lähellä taiteellista työtä.
- Tutkimuksen tulos ja esittäminen on ”taideteos”.
- Yliopiston kulttuuritieteissä on runsas opetustarjonta luovilla aloilla.
- Luovien toimialojen näkökulmasta paikallinen ja rajat ylittävä kulttuurintutkimus on merkittävää.
- Matkailuopetuksessa luovien alojen merkitys on ennen kaikkea sisältöjen luomisessa.
- Opetuksessa hyödynnetään paikallisia kulttuuritoimijoita.
- Kulttuurintutkimuksella on usein yhteyksiä kulttuuri- ja taide-elämän käytäntöihin.
- Yliopiston edustajat ovat luovien alojen kehittämistyössä usein asiantuntijoina, ohjausryhmissä ja vapaa-ajallaan esim. yhdistysten ja järjestöjen työssä.
- Tutkimustyö tulokset voivat antaa virkkeitä paikallisille ja alueellisille luovan alan hankkeille esim. matkailussa ja erilaisissa kulttuuritapahtumissa.
- Työelämälähtöisyys on huomioitava myös kulttuurialan opinnoissa.
- Yliopiston suunnittelema soveltavan kulttuurintutkimuksen maisteriohjelma ei ole käynnistynyt.
- On oltava tarkka ja tietoinen teoreettisen perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen tavoitteista.
- Kaikkea kulttuuria ei saa muuttaa taloudeksi.
- Tutkimustulosten hyödyntäminen on pääasiallisesti muiden tehtävä.

Samoihin kysymyksiin vastatessaan ammattikorkeakoulujen edustajat puolestaan nostivat esiin seuraavia näkökohtia:

- Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun rooli luovien alojen opetuksessa, tutkimuksessa sekä hanke- ja innovaatiotyössä on erittäin vahva, ehkä vahvin koko Itä-Suomessa.
- Luovien alojen keskuksen matkailun, viestinnän, tietojenkäsittelyn ja musiikkiin koulutusalat luovat ainutlaatuisen kombinaation ja mahdollisuuden hedelmällisen yhteistyöhön.

- Monimediaiset elämispalvelut vahvistavat kulttuurin, median ja matkailun elämyksellistä kokemista aktiviteettien ja uusien teknologioiden avulla.
- Monimediaisten elämispalvelujen useat hankkeet tukevat suoraan luovien alojen ja matkailun kehittämistä.
- Luovien alojen keskus on aktiivisesti mukana luontoaktiviteettien kehittämisverkostoissa
- Maakunnan matkailun kehittämisessä muotoilualalla tehdään tiivistä yhteistyötä luovien alojen keskuksen kanssa.
- Ammattikorkeakoulun keskittyminen kansanmusiikkiin ja pop/jazz musiikkiin on ollut oivallinen valinta.
- Muotoilun koulutusohjelmissä näkyy pyrkimys kansainvälistymisen vahvistamiseen opetus- tarjonnassa ja opiskelijoiden rekrytoinnissa.
- Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa on ensimmäinen englanninkielinen muotoilun koulutusohjelma.
- Opiskelijoita on paljon Venäjältä.
- D'ART Muotoilun palvelukeskuksen innostudiot ja innovaatioleirit ovat lisänneet keskuksen tunnettavuutta.
- Tuote- ja palvelumuotoilu on toiminnassa tärkeässä asemassa.
- Kulttuurialalla on tärkeä merkitys Savonia-ammattikorkeakoulun opetuksessa, soveltavassa tutkimuksessa ja hanketoiminnassa.
- Kulttuuri ja luova ajattelu tulisi integroida ammattikorkeakoulun kaikkeen toimintaan.
- Muotoilualalla Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun kesken on sovittu työnjaosta.

Haastattelujen perusteella voidaan jossakin määrin syventää edellä esitettyä Itä-Suomen yliopiston ja ammattikorkeakoulujen työnjakoa luovien alojen tehtäväkentässä.

Yliopiston edustajat näkevät tutkimustyön ja tiedon välittämisen olevan jo sellaisenaan luovaa toimintaa ilman, että ne nimettäisiin erityisesti luoviksi aloiksi. Kulttuurialan laaja opetus ja alan tutkimus antavat perustietoja, jotka voivat luoda virikkeitä alueellisille tai paikallisille luovan alan hankkeille. Kulttuuriosaamisen tiedonsiirtoa välittyy alueelliseen tai paikalliseen kulttuuri- ja taidetoimintaan myös yliopiston edustajien aktiivisena osallistumisena erilaisten kulttuuri- ja taidealan yhdistysten ja järjestöjen toimintaan, asiantuntijatehtäviin ja kulttuuritapahtumien organisoimiseen. Tiedeyhteisössä nähdään kulttuuriin ja taiteisiin liittyvän perustutkimuksen arvo sinänsä: kaikkea kulttuuria ja taidetta ei pidä muuttaa luovaksi taloudeksi ja yritystoiminnaksi.

Haastattelut vahvistavat Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun pyrkimystä kehittää toiminnassaan luovia aloja ja löytää uusia ratkaisuja erityisesti matkailun sisältöjen ja teknologioiden kombinaatioihin. Muotoilualalla ajankohtaista on kansainvälistyminen, tuote- ja palvelumuotoilun kehittäminen ja innovaatiotyön edelleen tuotteistaminen. Savonia-ammattikorkeakoulussa luovia aloja halutaan määrätietoisesti integroida koko korkeakoulun toimintaan eikä rajata sitä vain kulttuurialaan.

Sekä yliopiston että ammattikorkeakoulujen luovien alojen edustajilla on laajat alueelliset, kansalliset ja kansainväliset verkostot tehtäviensä toteuttamisessa. Ne eriytyvät alakohtaisesti ja osittain määrääikaisten projektien keston ajaksi. Verkostoitumisen tarvetta lisää hankerahoituksen usein edellyttämä konsortoitumistarve. Tutkijat ovat verkostoituneet tiedejärjestöjen lisäksi paikallisiin,

alueellisiin ja osittain myös kansallisiin kulttuuri- ja taidejärjestöihin, vapaan sivistystyön järjestöihin ja matkailualalla tapahtumajärjestäjien kanssa. Itä-Suomen yliopiston kulttuurintutkimuksella on varsin vahvat yhteistyösitoet Venäjälle, erityisesti Petroskoin yliopistoon. Kansallisista tieteen yhteistoimintaverkostoista voidaan mainita esimerkiksi valtakunnallinen Itä-Suomen yliopiston koordinoima Ympäristökulttuurin tutkijaverkosto, joka kokoaa kulttuurin ja ympäristön välisistä suhteista kiinnostuneet ihmiset. Itä-Suomen yliopiston edustajat ovat aktiivisia myös tieteen ja taiteen yhdistävässä äänimaisematutkimuksen kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Savonlinnassa toimiva matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos tarjoaa matkailu-opetusta sivuaineena 10 suomalaiselle yliopistolle (Matkailualan verkostoyliopisto MAVY).

Ammattikorkeakoulut ovat luovilla aloilla verkostoituneet ministeriöiden lisäksi alueellisiin kehitysorganisaatioihin, yrityksiin, näitä aloja opettaviin muihin ammattikorkeakouluihin sekä kansallisiin ja kansainvälisiin luovien alojen järjestöihin. Erityisesti molempien ammattikorkeakoulujen muotoiluala tekee tiivistä yhteistyötä yritys- ja työelämän kanssa. EU:n vaihto-ohjelmien lisäksi ammattikorkeakouluilla on luovilla aloilla muuta kansainvälistä yhteistyötä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun luovien alojen keskus tekee yhteistyötä Pietarin valtiollisen elokuva- ja tv-yhtiön kanssa sekä harjoittaa asiantuntijavaihtoa japanilaisen Josai-yliopiston kanssa. Elokuvamatkailussa yhteyksiä on luotu Skotlanttiin, Keski-Euroopan ja Pohjoismaihin. Muotoilun innovaatiotoiminnassa on niin ikään tehty yhteistyötä Skotlannin, Pohjoismaiden ja Venäjän, muun muassa Pietarin ja Petroskoin oppilaitosten kanssa. Savonia-ammattikorkeakoulussa tanssialalla on yhteistyötä Petroskoin kanssa.

Luovien alojen opetuksen, tutkimuksen sekä hanke- ja innovaatiotoiminnan *ongelmina* Itä-Suomen yliopiston edustajat kokivat sekä rakenteelliset että resursseihin liittyvät asiat. Yliopistouudistus ja Itä-Suomen yliopiston nykyiset strategiat tai painoalat eivät tue luovien alojen kehittämistä yliopiston toiminnassa. Yliopistolaitoksen konservatiiviseksi ja jäykäksi todetut hallinnolliset rakenteet eivät ole yksilöllisen luovuuden näkökulmasta erityisen suotuisat. Ne eivät synnytä virikkeellistä ja luovaa mielipiteiden vaihtoa, joka on luovan toiminnan lähtökohta. Luovan talouden kehittäminen ei ole yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttamisenkaan ensimmäisiä tehtäviä kun katsotaan, että yliopistolaitoksen keskeinen tehtävä on tiedon tuottamisen eikä sen taloudellisen hyödyntäminen.

Resurssien niukkuus sekä talouden että henkilöstön suhteen nähtiin vaikeuttavan luoviin aloihin liittyvän tutkimuksen ja hanketoiminnan toteuttamista. Kulttuurintutkimuksen henkilökuntaa ei ole tarpeeksi aktiiviseen hanketyöhön. Alan kehittämiseen liittyvät avauksetkin ajautuvat helposti ongelmiin, jos niihin ei hankkeiden käynnistymisen jälkeen panosteta taloudellisesti ja henkilöstöresurssein tarpeeksi. Yliopiston ulkopuolella nähtiin olevan myös mielipiteitä, joiden mukaan yliopiston teoreettinen osaaminen ei sovellu kovin hyvin alueellisiin kehittämishankkeisiin.

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun edustajien vastauksissa luovien alojen kehittämisessä ei nähty olevan juurikaan rakenteellisia ongelmia. Alan edustajat olivat saaneet tehdä opetus- ja kehittämistyötään oppilaitoksen johdon ja strategioiden tuella. Taloudellisten resurssien riittämättömyys ja osaavan henkilöstön rekrytointiongelmat tosin tunnustettiin täälläkin jonkinasteisena ongelmana. Muotoilualalla Pohjois-Karjalan koettiin myös olevan kaukana esimerkiksi alan näyttely- ja messutapahtumista, mikä hankaloitti jossain määrin kansainvälisiin tapahtumiin osallistumista. Savonia-ammattikorkeakoulussa keskeisenä ongelmana nähtiin se, ettei Pohjois-Savon maakunnallisissa kehitysohjelmassa luovia aloja ole juurikaan huomioitu. Luovien alojen kehittämistä yritystoiminnaksi hankaloittaa näiden alojen edustajien perinteinen liike- ja yritystoiminnan ”vierastaminen”.

3.5 Alueellinen merkitys ja yhteistyö

Luovien toimialojen ja luovan talouden tulevaisuus Pohjois-Karjalassa nähtiin sekä yliopiston että Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun edustajien vastauksissa varsin myönteisenä, vaikka tiettyjä varauksia optimismiin olikin: kuinka todella luovat alat muutetaan menestykselliseksi luovaksi taloudeksi tai matkailun vetovoimaisuutta oleellisesti lisääväksi tekijäksi. Yliopiston edustajien vastauksissa ilmeni näkemys siitä, että luovuus tulisi ymmärtää laaja-alaisesti työhön ja kaikkeen kehittämiseen sisältyvänä ”itsestäänselvyytenä”. Tulevaisuuteen liittyvään kysymykseen vastattiin muun muassa seuraavasti:

- Luovuus on kaiken takana.
- Luovuus on ennen kaikkea ihmisten sivistämistä.
- Luovuutta yritetään turhaan irrottaa erilliseksi toiminnaksi.
- Alueellinen kehittäminen on luovien ratkaisujen etsimistä ja ihmisten vuorovaikutusta.
- Luova alueellinen kehitystyö on rutiineista irrottautumista.
- Luovien alojen kehittämisessä tulisi olla tulevaisuusnäkökulma.
- Luovat alat on yksi maakunnan kärkiala, joka antaa maakuntaan virkeyttä ja hyvinvointia.
- Luovalla taloudella on erinomaiset tulevaisuuden näkymät.
- Luovan talouden kehitystä tukee maakunnan vahva koulutus pohja ja halukkuus alan kehittämiseen.
- Tehtäviä olisi ja ihmisissä luovuutta.
- Pohjois-Karjala on vahva projektimaakunta.
- Luovat alat kuuluvat keskeisenä osana kulttuuri- ja matkailualan palveluliiketoimintaan.
- Matkailussa ja varsinkin sen palveluketjussa on paljon kehitettävää.
- Musiikki on Pohjois-Karjalan vahvuus ja maakunnassa on virkeitä taideprojekteja.
- Isot rahavirrat eivät suuntaudu toimialalle.
- Vaikka luova talous on kasvussa, on se volyymitaan silti suhteellisen vaatimatonta.
- Yritykset ovat pieniä ja toimiala keskittyy Joensuun seudulle.
- Menestyäkseen luovan talouden tulisi perustua uusien strategioiden pohjalle.
- Juhlapuheissa luovalta taloudelta odotetaan taloudellista menestystä, mitä se ei kuitenkaan ole pystynyt lunastamaan.
- Luovien toimialojen tehtävänä on monipuolistaa elinkeinorakennetta, mutta pelkästään niiden varaan ei Pohjois-Karjala voi rakentaa tulevaisuuttaan. Sijainti ei tue sitä.

Millainen rooli tulevaisuudessa Itä-Suomen yliopistolla ja ammattikorkeakouluilla on luovien toimialojen ja luovan talouden alueellisessa kehittämisessä?

Yliopiston edustajien mielestä yliopistolla on hanketoiminnan vähäisyydestä huolimatta tulevaisuudessa tärkeä tehtävä luovien alojen alueellisessa kehittämisessä. Tehtävien toteuttamistavoista esitettiin kuitenkin erilaisia käsityksiä ja painotuksia.

Yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa yliopiston tehtävänä luovilla aloilla on esittää kysymyksiä ja tarkastella alaa kriittisesti. Opetuksessa ja tutkimuksessa on keskityttävä uuden tiedon tuottamiseen ja jakamiseen. Yliopisto voi edistää luovien alojen kehitystä ideoimalla ja hakemalla vastauksia alan ongelmiin.

Yliopisto voisi osallistua luovien alojen kehitystä koskevaan tutkimukseen esimerkiksi alueellisen vertailu- ja tilastotutkimuksen toteuttajana ja osallistumalla alan yrittäjyyden, sisältötuotannon ja luovien alojen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdistämistä koskeviin hankkeisiin. Savonlinnan matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos toimii matkailun asiantuntijatehtävissä ja tukee luovien alojen ja matkailuelinkeinon vuoropuhelua.

Pystyäkseen panostamaan alan kehitykseen olisi yliopiston verkostoiduttava ja hakeuduttava hanketyöhön muiden yliopistojen, oppilaitosten ja alan muiden toimijoiden kanssa. Yliopisto on aktiivisesti osallistunut Joensuussa ja muualla maakunnassa järjestettävien kulttuuri- ja taidetapahtumien järjestämiseen ja niiden sisältöjen tuottamiseen. Tässä työssä yliopisto voisi tehdä tiiviimminkin yhteistyötä esimerkiksi rock-musiikin, kansanmusiikin ja elokuva-alan toimijoiden kesken.

Yliopiston edustajia vieläkin selkeämmin ammattikorkeakoulujen haastateltavat näkivät, että niillä on luovien alojen ja luovan talouden alueellisessa kehittämisessä erittäin keskeinen rooli. Pohjois-Savossa tässä kaivattaisiin kuitenkin suurempaa, maakunnallisten päätöksentekijöiden tukea.

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu kouluttaa luovan talouden osaajia, joilla on myös liiketaloudellista osaamista. Henkilökunta koostuu tietyiltä osin luovan talouden erityisasiantuntijoista. Oppilaitoksen vahva luovan talouden hanketoiminta ja osaaminen tukevat suoraan alueellista kehittämistyötä. Pohjois-Karjalan kehittämisen kannalta tärkeää on myös se, että ammattikorkeakoulun edustamat luovat alat ovat saaneet entistä enemmän näkyvyyttä maakunnassa kehittämisenorganisaatioiden ja yrittäjien keskuudessa. Pohjois-Savossa luovien alojen ja kulttuurin näkyvyyttä tulisi lisätä. Ammattikorkeakoulu voisi toimia Pohjois-Savossa luovien alojen ja luovan talouden kehittämisen mahdollistajana.

Itä-Suomen yliopiston ja ammattikorkeakoulujen yhteistyölle luovien alojen kehittämisessä erityisesti hanketoiminnassa nähtiin paljonkin mahdollisuuksia. Itä-Suomen yliopiston syntyminen ja strateginen yhteistyö ammattikorkeakoulujen kesken mahdollistaa luonnollisesti aikaisempaa paremmat edellytykset Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon tiivistyväälle yhteistyölle luovien alojen kehittämisessä.

Oppilaitosten yhteistyö hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa voisi tuoda luovien alojen kehittämiseen todellista lisäarvoa. Konkreettisesti yhteistyötä voitaisiin tehdä esimerkiksi kulttuurin tuotteistamisessa, matkailussa, Venäjä-yhteistyössä ja muussa kansainvälistymisessä. Tulevaisuudessa monikulttuurisuus on luovilla aloilla yhä merkittävämpi voimavara. Yksi yhteistyömahdollisuus olisi lisätä kulttuurin, hyvinvoinnin ja lääketieteen yhteistyötä. Yhteistyötä ja työnjakoa vahvistetaan myös muotoilualalla.

Toisaalta haastattelussa tuotiin esille käsitys siitä, että yhteistyöhön kannatta ryhtyä, jos sillä on aitoa merkitystä. ”Pakollisella yhteistyöllä ei saavuteta mitään.” Mikä yhdistäisi oppilaitoksia toisiinsa luovilla aloilla ja mikä roolijako olisi Itä-Suomen yliopistolla ja ammattikorkeakouluilla? Miten esimerkiksi maaseudun luovien alojen kehittämistä voitaisiin edistää oppilaitosten kiinteämmällä yhteistyöllä ja mikä siinä olisi tieteellisen tutkimuksen ja käytännön hanketyön työnjako? Työnjako yliopiston ja ammattikorkeakoulujen kesken voi vaihdella hankekohtaisesti. Lähtökohtaisesti on tunnistettava ja tunnustettava osapuolten erityisvahvuudet kussakin yhteistyöprojektissa. Osaamisen jalkauttaminen nähtiin ammattikorkeakoulujen taholta enemmän heidän tehtäväkseen.

Luovien alojen ja luovan talouden kehittämisessä yhteistyö Venäjän kanssa toisi haasteltavien yleisen käsityksen mukaan paljon lisäarvoa. Pohjois-Karjalan kulttuurista vetovoimaa lisää kansalli-

sesti ja kansainvälisesti Venäjän ja rajan läheisyys. Venäjä koetaan vahvana kulttuurimaana, joka edelleen jää paljonkin tuntemattomaksi ja ”mystiseksi”. Toisaalta ”meillä on osittain yhteinen kulttuuriperintö ja sitä tulee tuotteistaa yhdessä.” Yhdistämällä venäläistä kulttuuriosaamista Pohjois-Karjalan ja Itä-Suomen luoviin aloihin voitaisiin synnyttää vetovoimaisia kulttuuritapahtumia ja luovan alan yhteistyöprojekteja esimerkiksi musiikissa, elokuva-alalla, käsityötaiteissa ja matkailussa. Kulttuurialan yhteistyöstä venäläisten kanssa on Pohjois-Karjalassa entuudestaan jo kokemusta. Yhteistyöalueina Venäjällä olisivat lähinnä Karjala ja Pietarin alue. Lisää yhteistyötä voitaisiin suunnata esimerkiksi Murmanskin ja Tverin suuntaan.

Oman vaikeutensa Venäjä-yhteistyöhön näyttäisi kuitenkin tuovan se, että luova talous on vieras käsite venäläisille viranomaisille ja kulttuuritoimijoille. Korkeakoulut ja yritysalamä osana alueellista innovaatiojärjestelmää eivät kohtaa samalla tavalla kuin Suomessa. Kritiikkiä kohdistui myös siihen, että tällä hetkellä rahaa tuhlaetaan lähialueilla aivan liikaa hankkeisiin, jotka eivät tuota oleellisia tuloksia. Tarvitaan koordinaatiota ja tiukempia kriteereitä kumppanuuksien rakentamisessa.

Kysymykseen ”miten luovat toimialat ja luova talous voisivat tukea Pohjois-Karjalan/Pohjois-Savon yritysalamä ja matkailun kehittämistä” annettiin seuraavia vastauksia:

- Monissa hankkeissa pyritään tällä hetkellä luovia aloja kehittämään yritystoiminnaksi.
- Oppilaitosten luovien alojen tulisi verkostoitua yritysten kanssa.
- Odotukset ja ennakkoluulot asiaa kohtaan ovat suuria.
- Lähtökohtana isoissa hankkeissa tulisi olla koko Itä-Suomi.
- Tarvitaan onnistuneita konsepteja, jotka avaavat uusia uria.
- Alan toimijoiden ”tulisi puhalttaa yhteen hiileen”.
- Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun muotoilualan opetuksella ja hanketyöllä on tiiviit yhteydet yritysmaailmaan.
- Koulutuksella on suuri rooli matkailun kehittämisessä.
- Matkailuun tulisi saada enemmän ammattimaista osaamista.
- Matkailutuotteiden kehittämisessä luovat alat ovat tärkeitä.
- Kulttuuritapahtumat ovat sekä luovan toimialan että matkailuelinkeinon yhdistämistä.
- Tapahtumat ovat erittäin tärkeä syy matkustaa Pohjois-Karjalaan.
- Tulisi yhdistää nykytiede ja perinne (heritage).
- Luovassa kalevalaisuudessa olisi luoville aloille ja matkailulle potentiaalia.
- Maakunnassa massatapahtumien lisäksi olisi mahdollisuuksia yksilölliselle matkailulle (ohjautut vaellukset, laturetjet, opastetut ja teemalliset bussiretjet).
- Tarinaperinnettä (esim. kummitustarinat, sodan aika, Arppe) voitaisiin hyödyntää tapahtumien järjestämisessä ja matkailussa.
- Venäläinen Pohjois-Karjala matkailun yhdeksi tuotteeksi.
- Tarvittaisiin lisää sisällön tuottajia.
- Yliopiston kulttuuriosaamista ei ole tarpeeksi hyödynnetty tapahtumien ja festivaalien sisältöjen tuottamisessa esimerkiksi musiikkitapahtumissa.
- Yliopiston äänimaisema-osaamista voitaisiin hyödyntää matkailussa.
- Ennakkoluulottomien keksijöiden (”pellepelottomien” ja ite-taiteilijoiden) työt paremmin esille.

Vastauksista voidaan päätellä, että luovien alojen kehittäminen menestykselliseksi liiketoiminnaksi ja luovaksi taloudeksi ei ole ongelmattonta. Tarvitaan lisää konseptointia, alueellista ja paikallista yhteistyötä ja uusia avauksia sisältöjen tuottamisessa. Muotoilualan ja matkailun osaamisella on läheiset yhteydet yritysmaailmaan, mutta oppilaitosten ja erityisesti Itä-Suomen yliopiston kulttuuriosaamisen ja luovan talouden välillä tämä on vähäisempää. Osittain syynä on alan edustajien näkemys, ettei kaikkea kulttuuria tule tuotteistaa liiketaloudellisen hyödyntämisen käyttöön. Kulttuuriosaajilta voidaan kuitenkin saada ideoita sisältöjen kehittämiseen, vaikka niiden konseptointi luovaksi taloudeksi olisikin muiden tehtävä. Matkailun kehittämisessä oppilaitosten osaamisalueita voisi hyödyntää enemmän.

4 Kulttuuriperinteestä matkailuinnovaatioihin

4.1 Kulttuurimatkailu

Luovien alojen tapaan kulttuurimatkailulla on useita määritelmiä, jotka vaihtelevat tilanteiden, käytötarkoitusten ja määritelmiä kirjoittaneiden tutkijoiden mukaan. Englanninkielisiä termejä *cultural tourism*, *heritage tourism*, *arts tourism* ja *ethnic tourism* käytetään monesti samaa asiaa tarkoittaen. Lisäksi kulttuurimatkailun rooli muuttuu jatkuvasti.

Matkailun edistämiskeskus (MEK) on määritellyt kulttuurimatkailun seuraavasti (Matkailun edistämiskeskus 2009):

”Kulttuurimatkailussa tuotetaan alueellisia ja paikallisia kulttuurin voimavaroja arvostaen matkailutuotteita ja -palveluja paikallisille ja alueen ulkopuolisille ihmisille liiketoiminnallisin perustein. Tavoitteena on luoda elämyksiä ja mahdollisuus tutustua näihin kulttuuriin voimavaroihin, oppia niistä tai osallistua niihin. Näin vahvistetaan ihmisten identiteetin rakentumista, sekä oman että muiden kulttuurien ymmärrystä ja arvostusta.”

Yleisimmin käytetyn ns. *perinteisen kulttuurimatkailun määritelmään* sisältyvät vierailut perinnekohteisiin, kuten museoihin, kirkkoihin, linnoihin ja muihin historiallisiin kohteisiin sekä korkeakulttuuriin kohteisiin, kuten taidegallerioihin ja esittävän taiteen näytöksiin (musikaalit, näytelmät, oopperat, baletit sekä orkesterikonsertit). Nykyään kulttuurimatkailun käsitteen alle voidaan yhdistää myös eri viihteen muodot, kuten rock- ja popkonsertit. Kun kulttuuriin katsotaan kuuluvan erilaiset ideat ja elämäntavat ja näistä syntyvät tuotteet (kuten rakennukset, esineet, tavat ja ilmapiiri) voidaan kulttuuri ymmärtää toimintana ja toiminnan tuloksena. Täten kulttuurimatkailuun ei kuulu ainoastaan vierailut eri kohteissa ja menneisyyden monumenteilla, vaan se sisältää myös matkakohteiden nykyisen kulttuurin ja elämäntavan kuluttamisen. Tässä mielessä kulttuurimatkailussa yhdistyy mennyt ja nykyisyys (Rautio 2007).

Menneisyyttä ja perinnettä kulttuurimatkailun resursseina tarkastellut Petri Raivo toteaa, että eiliset asiat ja esineet kiinnostavat historioitsijoiden, kansatieteilijöiden ja keräilijöiden lisäksi tavallisia ihmisiä. ”Kirpputorien vanhat rojut muuttuvat osaksi modernin kodin huonekaluja.” ”Elvis on taas täällä, mutta nyt digitaalisesti paranneltuna ja uusimpia äänentoiston vaatimuksia vastaavana.” Perinne voi olla keino nostaa paikalliset historian tapahtumat ja kulttuuripiirteet osaksi paikallisia tai alueellisia matkailupalveluja. Raivo kirjoittaa perinteen ylentämisestä, jolloin esim. toisen maailmansodan aikaisesta ajasta on Suomessa tullut nostalgisen kiinnostuksen kohde, mutta sota-ajasta halutaan muistaa ja juhlistaa vain tiettyjä, nykyisin hyväksytyjä ja valikoituja asioita.

Perinnetmatkailu voidaan nähdä myös tieteen ja popularisoinnin sekä opetuksen ja vapaa-ajan välisten rajojen hämärtäjänä. Perinnekohdeissa vierailevat eivät ole ensisijaisesti kiinnostuneita paikkojen autenttisuudesta sinänsä, vaan kohteiden sisältämistä vihjeistä kadotetusta menneisyydestä. Esimerkiksi henkilökohtaisen siteensä maaseutuun menettäneet kaupunkilaiset voivat kokea menneen maaseudun museoiden, maaseutumatkailun ja perinnetähtäimien kautta. Suurissa eurooppalaisissa perinnekeskuksissa vierailija voi interaktiivisesti ja virtuaalisesti kuulla, nähdä, haistaa tai maistaa menneisyyden tarinan. Suomessa elävän historian matkailutapahtumiin lukeutuvat esimerkiksi Turun keskiaikamarkkinat (Raivo 2003).

Uutena teollisen kulttuurin kasvavana trendinä on *teollisuusturismi*, joka on Suomessa vielä melko vähäistä. Käytössä olevista teollisuuskohteista ja hylätyistä tehdasalueista ennakoidaan tule-

vaisuudessa tulevan entistä merkittävämpiä matkailukohteita. Ihmisiä kiinnostaa käydä tutustumassa hylättyihin tehdasalueisiin, jotka edustavat nostalgisen menneisyyden ja menneen ajan työnteon esittämisen ohella joskus jopa rumuuden estetiikkaa. Turussa on kehitetty suosion perusteella onnistuneesti Turun telakasta matkailutuotetta, johon on yhdistetty telakkaristeilyt ja tutustuminen telakan toimintaan, laivanrakennuksen historiaan sekä samalla Turun historiaan ja kulttuuriin. Hyviä toimintamalleja turkulaiset ovat hakeneet telakkapaikkakunnilta Saksasta ja Ranskasta. Saksassa Meyer-Werftin telakalla vierailee vuosittain 265 000 turistia. Samalla tavalla Paraisten kalkkikivilouhokselle ja Paraisten sikaritehtaalle tehtävät kiertokäynnit ovat hyvin suosittuja. (Matkailun edistämiskeskus 2007.)

Varsin uusi käsite on myös *geomatkailu*, joka tukee ja korostaa paikan maantieteellistä karaktääriä sisällyttäen siihen ympäristön, kulttuurin, estetiikan, perinteen ja asukkaiden hyvinvoinnin. Suomessa Geologinen Tutkimuskeskus on esitellyt geologisia matkailukohteita (Geologinen Tutkimuskeskus 2010).

Suomen matkailustrategiassa vuoteen 2020 ennakoidaan *kiertomatkailun* olevan kasvava matkailun muoto. Suomen matkailussa siihen nähdään olevan paljon potentiaalia. Kiertomatka on kokonaisuus, jossa itse kiertomatkaraitin ympärille on koottu erilaisia matkailupalveluja, kuten majoitusta, ruokailua, erilaisia aktiviteetteja ja luontoelämyksiä. Tavoitteena on kehittää kiertomatkailutarjonnasta Suomen kesämatkailun veturi. Tutkimusten mukaan ulkomaiset kiertomatkailijat valitsevat Suomen matkakohteeksi ensisijaisesti luonnon takia. Myös suomalainen arkkitehtuuri ja design ovat kiinnostavia elementtejä. Strategian mukaan kiertomatkoja tuotteistettaessa tulee kiinnittää huomiota nykyistä paremmin erityisesti luontoon perustuviin teemallisiin kiertomatkoihin, luontoaktiiviteettimatkoihin sekä kulttuuri- ja historiamatkoihin (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006).

Päivi Karppi on tarkastellut luovia toimialoja ja kulttuurimatkailua Pohjois-Savossa. Viitattaessaan Pohjois-Savon matkailustrategiaan 2007–2013 hän toteaa, että siinä korostetaan Pohjois-Savon kulttuurisen vetovoiman painottuvan erityisesti tapahtumiin, jolloin *tapahtumamatkailu* määrittyy kulttuurimatkailun alaluokaksi. Samoin *käsityömatkailu* on kulttuurimatkailun ”alakäsite”, tarkoittaen nimenomaan käsitöihin painottuvaa matkailua. Esimerkkinä alueesta, jolla on runsaasti käsityö- ja luovien toimialojen osaamista, on Fiskarsin ruukkialue Länsi-Uudellamaalla. Fiskars on vakiinnuttanut asemansa korkealaatuisen suomalaisen käsi- ja taideteollisuuden esittelypaikkana. Vuosittain Fiskarsissa vieraillee noin 25 000 kävijää.

Karppin selvityksen mukaan käsityö, matkailu ja elämystalous muodostavat Pohjois-Savossa monipuolisen alueen kulttuuriin liittyvän palvelukokonaisuuden. Käsityömatkailussa nähdään Pohjois-Savossa tulevaisuudessa paljon mahdollisuuksia, ja esimerkiksi alan erilaiset kurssit ovat kasvattaneet suosiota matkailutuotteina. Toinen selvityksen nostama idea on paikallisen historian ja historiallisten henkilöiden (esim. Minna Canth) tuotteistaminen kulttuurimatkailun käyttövaraksi (Karppi 2007).

4.2 Kulttuurimatkailu Pohjois-Karjalassa

Pohjois-Karjalan matkailustrategiassa 2007–2013 (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2007) yhdeksi matkailun vahvuudeksi katsotaan teematuotteet. Strategiassa todetaan, että ”parhaiden tuoteteemojen tavoitteena on löytää ne matkailun kehittämisen painopisteet, joihin panostamalla kukin yritys, kunta tai seutukunta hyödyntää tehokkaimmin omia vahvuuksiaan. Lisäksi tavoitteena on, että parhaimmat teematuotteet nostavat koko maakunnan matkailun imagoa ja vetovoimaa. Olennaista

on myös, että tuotekehitystyöllä lisätään matkailun kannattavuutta ja verkostoitumista – sekä muiden yritysten että matkailukeskusten kanssa.” Teematuotteiden toimenpiteinä pyritään:

- tukemaan Joensuun kehittämistä kansallisesti ja kansainvälisesti merkittäväksi kokous-, kongressi- ja tapahtumamatkailukeskukseksi (MICE: Meetings, Incentive, Conferences, Events)
- vakiinnuttamaan ja hyödyntämään suurtapahtumia, kehittämään ”technical visits” – palveluja, turvaamaan kansainvälisten urheilutapahtumien jatkuvuus
- tukemaan hyvinvointimatkailun kehitystyötä Bomballa, Ilomantsissa, Huhmarissa, Kolilla ja Joensuussa
- kehittämään alueellisia kärkituotteita seuraavissa tuoteryhmissä: maaseutu- ja kiertomatkailu, luontomatkailu, kulttuurimatkailu, tapahtumamatkailu, urheilumatkailu, hyvinvointimatkailu, ruokamatkailu sekä elokuvatuotantoon liittyvä matkailu

Nurmes	Ilomantsi	Koli	Lieksa/Ruunaa	Joensuun seutu	Keski-Karjala
Bomba – kulttuuri-historia	Sotahistoria Parppeinvaara ja perinneruokakeskus Möhkön museoalue	Kolin kulttuuri-vuosi – vaihtuvat teemat	Sotahistoria Vaskiviikko Pielisen museo	Sotahistoria Suomen Filmikylä Outokummun vanha kaivos Joensuun museot	Sotahistoria Pontikka-tehdas

Taulukko 1. Pohjois-Karjalan kulttuurimatkailun kärkituotteet seutukunnittain (lähde: Pohjois-Karjalan matkailustrategia 2007–2013)

Outokummin vanha kaivos ja Möhkön museoalue (taulukko 1) ovat maakunnan kulttuurimatkailun kärkituotteita. Koli on myös mukana vuosittaisine kulttuuriteemoineen. Sotahistoria korostuu useiden seutukuntien matkailutuotteissa. Matkailustrategiassa Joensuussa järjestettävä Ilosaarirock on luettu tapahtumamatkailuun. Maakunnassa on käynnissä myös useita EU-rahoituksen piiriin kuuluvia kulttuuri- ja tapahtumamatkailun kehittämishankkeita, kuten

- Parppeinvaaran kehittämishanke
- Pohjois-Karjalan tapahtumamatkailuhanke
- Karelia a la Carte
- Outokumpu – aarrekaupunki
- Taitokorttelin jatkohanke
- Pohjois-Karjalan historiamatkailun vierailijakeskus – vaihe II

Viimeksi mainitussa hankkeessa Joensuun keskeistä asemaa pyritään hyödyntämään perustamalla Pohjois-Karjalaan media-, matkailu- ja museoalan vierailijakeskus. Hankkeen tavoitteena on luoda yhteistoimintamallin fyysiset edellytykset uudentyypisen alueellisen media-, matkailu- ja museo-

toiminnan toteuttamiseksi ja uuden luovan talouden liiketoiminnan käynnistämiseksi seuraavilla toimenpiteillä:

1. Perustetaan Pohjois-Karjalan historiamatkailun vierailijakeskus Carelicumin tiloihin. Keskus toimii esillepanon lisäksi opastuskeskuksena, joka ohjaa matkailijat varsinaisiin, maakunnan eri osissa sijaitseviin kohteisiin.
2. Maakunnassa sijaitsevia historiallisia kohteita kehitetään palvelemaan matkailijoita paremmin suunnittelemalla yhdenmukaiset opasteet sekä elävöittämällä kohdeinformaation esittämistä. Kohteiden infrastruktuuri, palvelut ja saavutettavuus ovat kehittämisen tärkeä osa-alue.
3. Kohteiden ympärille suunnitellaan elävöitettyjä matkailutuotteita ja -paketteja. Tuotteistamisen olennainen osa-alue on yrittäjäyhteistyön syventäminen ja toimijoiden verkostoitumisen lisääminen.
4. Toimivat ja kattavat Pohjois-Karjalan historiaa esittelevät Internet-sivut. Sivuilla esitettävä materiaali toimii virtuaalisena opastuskeskuksena, jossa tietoa saadaan multimediasovellusten kautta.

Pohjois-Karjalassa myös Leader-rahoituksella tuetaan pienimuotoisempia kulttuurimatkailun hankkeita.

4.3 Ideoita matkailuun

Oppilaitosten edustajien haastatteluissa kysyttiin ideoita siitä, miten luovat toimialat ja luova talous voisivat edistää Pohjois-Karjalan matkailun kehittämistä ja kuinka maakunnan luontoa, kivi- ja mineraalivaroja, muita luonnonvaroja, historiaa ja perinnettä voitaisiin hyödyntää luovien toimialojen ja luovan talouden kehittämisessä.

Seuraavaan luetteloon on koottu konkreettisia ideoita, joita haastattelut toivat esille matkailun kehittämisen osalta. Ideoista useimmat voidaan katsoa sisältyvän kulttuurimatkailun määrittelyjen sisälle.

- Venäläinen Pohjois-Karjala
- Uittoperinne
- Kummitustarinat
- Maakunnan kiviarkkitehtuuri
- Kolin ja Pielisen äänimaisema
- Retket kasvimaailman tunnistamiseen
- Retket erilaisiin kulttuuri- ja luonnonmaisemiin
- Pohjois-Karjalan järvien laskut
- Suomatkailun kehittäminen
- Maakunnallisen kivi- ja kaivannaisteollisuuden perinne
- Kalevalaisen perinteen moderni esittäminen
- Kylien historian esille nostaminen
- Äänimaiseman ja taiteen yhdistäminen

- Maakunnan teollisen perinteen hyödyntäminen
- Venäläissuomalaiset musiikkiesitykset
- Suomen sota Savossa ja Pohjois-Karjalassa
- Suomalaisten erityinen luontosuhde
- Heritage-turismi

Tuotetuissa ideoissa heijastuu korkeakoulujen osaamisperusta. Niihin sisältyy Itä-Suomen yliopiston kulttuuritutkimuksen ja luonnonmaantieteen tutkimuksen painoaloja ja Pohjois-Karjalan ja Savonia-ammattikorkeakoulun matkailun sisältöjen kehittämisteemoja. Muotoiluperinne voi olla esimerkiksi osa kylämatkailun tai teollisuusturismin kehittämistä.

5 Kivestä ja kaupasta kulttuuria

5.1 Kiven tarina

Edellä todettuihin matkailun kehittämisteemoihin sisältyi Pohjois-Karjalan kivi- ja kaivannaisteollisuuden ja sen perinteen hyödyntäminen matkailullisesti. Kivellä ja kaivannaisilla on useita luontevia yhteyksiä luoviin aloihin, kuten muotoiluun, arkkitehtuuriin, käsitöihin, korutaiteeseen, kuvanveistoon ja kuvataiteisiin, kalliomaalauksista nykyajan grafiitteihin. Kiveä käytetään puutarhojen rakentamiseen ja niiden ympärille on rakennettu näytelmiä, elokuvia, kirjallisuutta, musiikkia ja uskonnollisia tapahtumia. Kiveen ja kaivannaisiin liittyy rikas kansanperinne, hylättyjen kaivosten ja nykyisten tuotantolaitosten teollisuusturismi ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Kivinen ympäristö toimii foorumina taidenäyttelyille (esim. Retretti) ja musiikkiesityksille (esim. Savonlinnan oopperajuhlat ja Lieksan vaskiviikko).

Pohjois-Karjalaa luonnehditaan Suomen luonnonkiviteollisuuden keskuksiksi ja kivi- ja mineraalialan kehitysnäkymät ovat rohkaisevia. Maakunnassa on avattu uusia kaivoksia ja Pampalon uusi kultakaivos aloitti toimintansa vuoden 2011 alussa. Maakunnan alue- ja tuotantorakenteelle kivi- ja kaivannaisteollistoiminnalla on suuri merkitys. Merkittäviä luonnonkivi- ja kaivannaisteollisuuden paikkakuntia ovat Juuka, Ilomantsi, Outokumpu ja Polvijärvi. Osaamisen alalla Suomen Kivikeskus Juuassa ja Geologian tutkimuskeskus ovat verkottuneet osaksi alan kansallista ja kansainvälistä osaamista. Pohjois-Karjalan maakuntaohjelmassa vuosille 2011–2014 yhtenä alan kehittämiskohteena on kaivannaisalan hyödyntäminen myös matkailullisesti.

Pohjois-Karjalan maaperän kivi- ja mineraalivarojen historiasta voidaan rakentaa pitkä tarina, joka tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia kulttuuri-, perinne-, tapahtuma- ja teollisuusmatkailun kehittämiseen. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös geomatkailusta, joka laajasti ymmärrettynä sisältää myös kohteen kulttuuriperinteen.

Maakunnallisen kivitarinan vanhimpina elementteinä ovat *Kolin alueen yli 2,6 miljardia vuotta vanha kallioperä ja Pohjois-Karjalan arkeiset vihreäkivivyöhykkeet*. Kolin alueen kallioperä joutui voimakkaan mullistuksen kohteeksi tuliperäisen saariston työntyessä mantereen päälle noin 1,9 miljardia vuotta sitten. Poimutuksessa syntyi Karelidien alkuaan lähes Himalajan korkuinen vuoristo. Pohjois-Aunus, Viena, Kainuu ja Pohjois-Karjala sijaitsevat tyypillisellä arkeisella granitoidi-vihreäkivivyöhykkeellä. Vihreäkivet kuuluvat maailman vanhimpiin kivilajeihin ja ovat 2 800 miljoonaa vuotta sitten purkautuneiden merenalaisten tulivuorten laavaa tai tuhkaa. (Isokääntä 2007.)

Vihreäkiviin liittyy monenlaista malminmuodostusta: rauta-, kupari-, nikkeli-, uraani- ja kulta-malmeja. Geologisen Tutkimuskeskuksen alueellinen malminetsintätyö paikansi 1980- ja 1990-luvuilla useita kiinnostavia kultamineralisaatioita Ilomantsin arkeiselta vihreäkivivyöhykkeeltä (nk. Ilomantsi Gold Line). Niistä merkittävin on Pampalon esiintymä. Tällä hetkellä Endominex Oy hallinnoi kaikkia Ilomantsin vihreäkivivyöhykkeen kultaesiintymiä (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2010)

Kivitarina voidaan yhdistää geologisten ominaispiirteiden lisäksi *maakunnan kansantarinaperinteeseen ja muinaismuistomerkkeihin*. Ilomantsin Tyrjänsaaressa lähellä Käklinkallion kalliomaalausta on erikoinen kiviäsetelmä, jonka korkein lohkarie on n. 130 cm. Se on punaiselta väritykseltään muusta rantakivikosta poikkeava ja antaa käsityksen kalliomaalausta katsovasta ihmiskasvosta. Suuta vaikuttaa työstetyn. On mahdollista, että kivi on kuljetettu paikalleen kalliomaalauksen alta. *Käklinkallion* nimeen liittyy tarinoita: 1950-luvulla muistiin merkitty kertomus kertoo kalliioon kätketystä aarteesta, jonka voi saada, jos ylittää salmen yksiöisen jään yli yksiöisellä varsalla. Tarinan mukaan aarteen voi saada myös heittämällä virran yli seitsemän naulan kirves. Kolmas keino on mennä juhan-

nusyönä ennen auringonnousua kalliolle suorittamatta aamupesua ja aamurukousta sekä luvata itsensä pirulle. Toisen tarinan mukaan aarteen piilottivat kallioon rantaan pelastautuneet pakolaiset. Kansanperinteen mukaan kallion nimi on alkuaan ollut Kätäkinkallio (Kätökallio).

Ilomantsin sijoittuu myös Kivilahden *Marinkiven ja -kallion mytologinen alue*. Kysymyksessä on nimen muuttuminen nykyiseksi marasta, joka perinteen mukaan on ylliuonnollinen olento ja kiusaa öisin nukkuvia ihmisiä ja eläimiä. Perinne on läntistä perua. Kivilahden kylä on Ilomantsin vanhinta tulomuuttajien (ruotsien) aluetta. Maraa on pidetty piruna tai siihen verrattavana pahantahtoisena olentona, jonka vierailun merkinä voi tavata sontapatterin reunalla maranpaskan. Se on erään limasiemenen itiöemä. Nimen syntyhistoriaan saattaa liittyä myös marras eli kuolema, jolloin paikkaa olisi ehkä käytetty uhripaikkana.

Ilomantsin Havukkakallio on Pohjois-Karjalan ainoa *muinaislinna*. Se sijaitsee jyrkällä ja korkealla kalliolla. Kallion kaakkoislaidalla on kivivallin jäännöksiä ja laella joitakin vähäisiä jälkiä mahdollisista rakennuksista. Kaakkoisrinteessä arvellaan olleen 2–4 kivivallia. Päävallin sisäpuolella kerrotaan olleen neljä pientä rauniota, jotka oli koottu pienistä kivistä. Arkeologisissa kaivauksissa ei ole onnistuttu löytämään esineitä, joiden perusteella olisi voitu tehdä päätelmiä linnan rakennus- ja käyttöajoista.

Kesälahden Hummovaarassa sijaitsee *pirunpöytä*, joka on yläpinnaltaan tasainen maakivi ja mitoitetaan 2 x 2 metriä. Sen yläpinnalla on 78 matalaa, pyöreää uhrikuoppaa, joista ainakin kolme paria on ns. juokсутusuralla toisiinsa yhdistettyjä. Kuoppien halkaisija on 3–8 cm. Pirunpöydän käyttöaikaa ei voi tarkemmin määrittellä. Kuppikivien käyttö on alkanut rautakaudella ja jatkunut paikoin historialliselle ajalle, joskus jopa 1900-luvulle saakka (Pohjois-Karjalan liitto 2004).

Nykykaikaisen kivi- ja kaivannaisteollisuuden historialliset juuret voidaan johtaa talonpoikaisen rautamalmin valmistukseen. Pohjois-Karjalassa 1600- ja 1700-luvuilla oli kotitekoisen raudan valmistus yleistä. Nurmekseen kuuluneella Rautavaaralla käytäntö jatkui 1810–1820-luvuille asti. Ruotsin hallitus tuki talonpoikien raudan valmistusta ja oli kiinnittänyt siihen ja järvimalmeihin erityishuomionsa Suomeen 1700-luvulla lähetettyjen tutkimusretkikuntien kertomusten johdosta. Harkkoraudan valmistus järvi- tai suomalmista tapahtui pienissä, yksinkertaisissa hyteissä eli uuneissa. Harkkohynteissä tiedetään rautaa valmistetun Ilomantsin ja Tohmajärven lisäksi ainakin Nurmeksessa, Pielisjärvellä, Juuassa, Kiihtelysbaarassa, Kiteellä ja Liperissä (Puustinen 2003).

Pohjois-Karjalan järvimalmin varaan syntyivät *maakunnan rautaruukit*, joista suurimmat ja tunnetuimmat olivat *Möhkön ja Värtsilän ruukit*. Ilomantsilaissyntyinen Carl G. Nygren sai luvan Möhkön ruukin perustamiseen Koitajoen Möhkönsaaren partaalle vuonna 1838. Tunnettu teollisuusmies Nils Ludvig Arppe osti vuonna 1851 ruukin pietarilaiselta Adolf von Rauchilta. Järvimalmia ruukin tarpeisiin nostettiin noin sadan järven pohjasta. Ajoittain Möhkö oli Suomen suurin rautaruukki, joka tarjosi työtä 2000 ihmiselle. Ruukkiyhteisössä oli oma kauppa, koulu, kirjasto ja lukusali. Möhkön ruukin toiminta lopetettiin vuonna 1908. Syynä olivat mm. syrjäinen sijainti ja vuorimalmin halpeneminen. W. Gutzeit & Co osti tehtaan ja metsät. Värtsilän ruukin perusti vuonna 1850 Nils Edvard Arppe. Värtsilään tuotiin rautamalmia noin 50 järvestä Tohmajärven, Kiteen, Kiihtelysbaarana, Suis-tamon, Ruskealan, Pälkjärven, Uukuniemen ja Korpiselän pitäjistä (Ilomantsin museosäätiö & Laine 1948).

Vuolukiven louhinta Juuan Nunnanlahdessa aloitettiin vuonna 1893 geologi Benjamin Frosteruksen tutkimusten perusteella. Suomen Vuolukivi Oy (Finska Täljstens AB) perustettiin samana vuonna. Jugendin aika oli vuolukiven kulta-aikaa. Vientitoiminta kuitenkin loppui Venäjän vallankumoukseen 1917. Työmiesten perustama Vuolukivi Oy toimi vuodesta 1919 ainakin vuoteen 1925. Paikkakuntalaiset olivat käyttäneet vuolukiveä uunien rakentamiseen jo ennen sen teollisen tuotan-

non alkua. Vuolukiven suurimmaisempi louhinta toi kylälle kivimiesten ammattikunnan, joilla oli ”kengät kivipölyssä”. He asuivat yhtiöiden mökeissä, työväen asuntolassa, talollisten ruokamiehinä ja omissa asumuksissaan. Kylän taloista ostettiin myös ruokatarvikkeita. Alkuaikoina mökkiläiset kävivät louhoksella töissä silloin kun töitä oli. Jatkuvan toimeentulon turvaamiseksi he pitivät karjaa ja viljelivät vähäistä maatilkkuaan tai tekivät työtä kylän talollisille ja yhtiön pelloilla. (Nunnanlahden kyläsivut & Kotivuori 1981.)

Pohjois-Karjalan kivitarrinan tunnetuin luku on Outokummun kaivoshistoria, joka alkoi koelouhinnalla vuonna 1910. Rääkkylässä oli pari vuotta aikaisemmin Kivisalmen ruoppauksen yhteydessä löydetty suuri kullanhohteinen lohkare. Siitä otettu näyte osoittautui rikkaaksi kuparimalmiksi. Malmin pääesiintymä oli nykyisessä Outokummussa. Kaivosyhtiö Outokumpu Kopperverk perustettiin vuonna 1914 Suomen valtion ja Hackmann & Co:n yhteisyrityksenä. Malmin jalostamiseksi oli edellisenä vuonna valmistunut Outokummun ensimmäinen kuparitehdas. Myöhemmin tuotantolaitoksia uudistettiin ja varsinkin kaivosyhtiö Ab Outokumpu Oy:n toimitusjohtajaksi vuonna 1921 siirtyneen Eero Mäkisen panos kaivostoiminnan kehittämiseen oli merkittävä. Aikanaan Outokummun Keretin kaivos oli Euroopan toiseksi suurin kuparikaivos. Jatkosodan aikana Outokummun kaivoksen tuotteita tarvitsi niin siviili- kuin sotilasteollisuuskin. Sotakorvausten aikana Outokumpu Oy valmisti metallituotteita suomalaisille sotakorvausyhtiöille. Keretin kaivoksen toiminta päättyi 1989 (Piiparinen 2007).

5.2 Yhteys Venäjälle

Sakari Topelius kirjoitti Maamme-kirjassa Kaakkois-Suomen Virolahdesta (Topelius 1888):

”Kun Venäjän keisari Pietari suuri rakensi uutta pääkaupunkiansa Pietaria, tarvitsi hän paljo kiviä, ja kiviä ei ollut lähiseuduilla. Siihen aikaa olivat Venäläiset hiljakkoin valloittaneet Viipurin läänin, ja silloin piti keisari soveliaimpana louhittaa graniittia Suomen rannikolta. Tällä tavalla syntyi Pyterlahden graniitilouhos ... Ne valtavat kivilohkareet, joita täällä louhitaan tai kiilaamalla lohkotaan, lastataan heti laivoihin ja viedään Pietariin, jossa niistä rakennetaan kirkkoja, kanavoita, siltoja ja paljon muuta. Pietarin suurinta kirkkoa, lisäksi kirkkoa, kannattaa kolmella sivulla kaksinkertainen rivi 55 jalan pituisia Pyterlahden graniitipatsaita. Mutta suurin, komein ja kuuluisin kaikista täällä louhituista kivilohkareista on se kivipatsas, joka vuonna 1832 pystytettiin Pietarissa talvipalatsin edustalla keisari Aleksanteri I:sen muistoksi...18 kuukautta teki 275 miestä työtä patsaan hakkuussa, ja kallis silta täytyi rakentaa, että kivi saatiin laivaan kuljetetuksi.”

Pietaria ja Moskovaa on rakennettu myös Pohjois-Karjalan ja Laatokan kivistä. Juuan vuolukiveä on käytetty muun muassa Pietarissa Keisarillisen Meriakatemian sekä Pietarin ja Moskovan Palovakuutusyhtiöiden rakennuksissa. Vuonna 1908 Oy Vuolukivi voitti kultamitalin teollisuusnäyttelyssä Pietarissa, ja nunnalahtelaiset kivimiehet osallistuivat kaupungin Tolstoin patsaan veistämiseen. Viipurissa pankkien ja kirjaston rakennuksissa on Juuan vuolukiveä. Neuvostoliiton suurlähetystö oli 1950-luvun alussa Suomen Vuolukivi Oy:n huomattava rakennuskohde (Kotivuori 1981).

Kuva 1. Aleksanteri I:n monoliitti Pietarissa (lähde: Google images)

Ruskealan marmorina alettiin louhia jo 1760-luvulla. Kaivoksen työnjohtajat olivat 1800-luvulla venäläisiä, jotka hankkivat louhokselle työvoimaa Suomesta ja Venäjältä (maaorjia). Ruskealan marmorin tie johti myös usein Pietariin, kuten lisäkin kirkon lattiaan ja seiniin. Sitä on talvipalatsissa, lukuisissa muissa palatseissa ja Kasanskin kirkon lattiassa. Hatsinan palatsin marmoriset patsaat ovat myös Ruskealasta kotoisin. Ruskealan dolomiittikiveä on käytetty muun muassa Pietarin Marmoripalatsissa ja Kasanin kirkossa. Ruskealasta kivilohkareet kuljetettiin talvella hevoskyydillä Sortavalaan, josta ne seuraavana kesänä kuljetettiin lotjilla Pietariin. Suurimpia lohkaraita oli vetämässä 100–250 hevosta.

Nykyisin marmorilouhos on lopetettu, mutta alue toimii matkailunähtävyytenä. Louhos on täytetty puhtaalla, läpinäkyvällä vedellä. Pohjalle jätetty tekniikka houkuttelee louhokseen myös sukeltajia.

Värtsilän ruukin takkirautaa vietiin suuret määrät myös Venäjälle ja erityisesti Pietariin. Täällä Värtsilän takkiraudalla oli hyvä maine. Värtsilän tuotteiden vienti Venäjälle tapahtui lotjilla ja höyrylaivalla Jänisjärven etelärannalle, sieltä maitse Läskelään ja edelleen vesitse omilla tai vuokraproomuilla Nevajoen kautta Pietariin. Värtsilän ruukilla oli suuri merkitys Karjalan talouselämässä. Arppe suunnitteli myös kuulien valmistusta ja lähetti kaksi mestariaan Pietariin oppimaan tätä taitoa. Hankkeesta ei tullut kuitenkaan mitään.

Impilahden pitäjään kuuluneessa *Pitkärannassa* oli löydetty malmeja jo 1770-luvun lopulla, mutta vasta 1840-luvulla alkoi kuparin valmistus. Pitkärannan malmialue oli 1800-luvulla Suomen suurin

käsittäen vuosisadan lopulla yli kaksikymmentä kaivosaukkoa, joissa oli kaivoskäytäviä 6–8 kerroksessa. Pitkärannasta oli helpot kulkuyhteydet Pietariin ja sen malmirikkaudet kiinnostivat suuresti venäläisiä liikemiehiä. Vuonna 1844 työskenteli kollegioneuvos Vsevolod Omeljanovin louhoksilla noin 120–150 Venäjältä tuotua maaorjaa.

Vuonna 1847 malmilouhimot siirtyivät viiden pietarilaisen liikemiehen yhtiölle, jota rahoitti Leuchtenbergin herttua, ja eräiden omistajavaihdosten jälkeen 1875 pietarilaiselle pankkiirihuone Meyer & Vinbergille. Tuohon aikaan Pitkärannan kaivos- ja ruukkiyhteisö oli monikansallinen. Yritystä johti Pietarin saksalainen, yli-insinööri oli ruotsalainen, muut insinöörit suomalaisia, Venäjän saksalaisia ja ruotsalaisia. Konttorihenkilökunta oli suomalaisia ja ruotsalaisia. Kaivostyönjohtajat olivat tulleet Ruotsista, lasinpuhaltajat olivat enimmäkseen saksalaisia, muurarit venäläisiä ja muu työväki suomalaisia, venäläisiä, virolaisia ja tanskalaisia. Monien omistajavaihdosten jälkeen Pitkärannan ruukki ajautui Venäjän valtionpankin haltuun 1903.

Suojärven Pyhän Annan ruukin perustaja vuonna 1809 oli kreivitär Anna Orlova-Tshesmenskaja, joka oli perinyt isältään puolen Uudenmaan kokoisen maa-alueen Laatokan Karjalasta. Vuonna 1825 kreivitär myi jättiläismäiset maa-alueensa ruukkeineen ja sahoineen pietarilaiselle kauppiaille Fedul Sergei Gromoville. Omistajavaihdosten ja Venäjän ja Karjalan lahjoitusmaita koskeneiden epäselvyyksien vuoksi ruukin verottaminenkin kesti reilut 30 vuotta 1817–1838. Takkirautaa kuljetettiin Suojärveltä Joensuuhun ja Salmin kautta Pietariin. Valutuotteet myytiin etupäässä Pietariin.

Annan ruukki toimitti takkirautaa myös Petroskoin kanuuna- ja ammustehtaalle siinä määrin, että ruukki siirtyi sotilasstrategisista syistä valtion omistukseen ja Aunuksen vuoripiirin hallintoon vuonna 1856. Annan ruukki kiinnosti kuitenkin edelleen yksityisiä ostajia, kuten joensuulaisia kauppiaita Antti Mustosta ja Simon Parviaista. Kun kanuunoiden valmistus siirtyi Petroskoista Uralin valimoihin, oli Annan ruukin tarina 1900-luvun alkuvuosiin mennessä lopussa. Jo aikaisemmin oli Suomen valtio ostanut Viipurin läänin lahjoitusmaat. Suomen valtiolle Pyhän Annan ruukki siirtyi virallisesti vasta 1920 Tarton rauhan sopimuksen perusteella.

Herajoen ruukki Enossa on jäänyt Pohjois-Karjalan historiassa varsin vähälle huomiolle. Senkin historia osoittaa Karjalan kaivannaisteollisuuden vahvat siteet Venäjälle autonomian aikakaudella. Herajoen kuparimalmiesiintymät löysi ruotsalainen Samuel Coorner, joka oli myös vuonna 1801 valtaamassa näitä esiintymiä. Suomen siirtyessä Venäjän alaisuuteen, kävi pietarilainen kauppias Smolakov tutkimassa alueen kupariesiintymiä ja perusti kaivostoiminnan aloittamiseksi yhtiön. Epäselvien valtaushankkeiden jälkeen vuonna 1812 Herajoen malmiesiintymät siirtyivät novgorodilaisen kauppias Ivan Snjettkovin ja Etelä-Venäjältä kotoisin olevan tukkukauppias Gavriila Nabakovin haltuun. Työmiehiä hankittiin Siperiasta asti. Eräässä asiakirjassa vuodelta 1838 mainitaan, että Valamon luostarin suurin kirkonkello oli valettu Herajoen kuparista. Sittemmin Nabakov hylkäsi yrityksen ja Snjettkov yhdessä pietarilaisen nimineuvos Vasili Dankovskin kanssa valtasi 1838 12 kupariesiintymää: Enosta, Pielisjärveltä ja Kontiolahdelta. Valtauksiin kuului mm. Kolin kylästä Paimenvaara. Yhdessä he perustivat Herajoelle kuparisulattamon joka sai nimekseen Archangel-Herajoksi Savod. Samoihin aikoihin pietarilainen kauppias Mihail Satichin teki hieman aikaisemmin valtauksia Nurmeksessa, Kontiolahdella ja Enossa, Pielisjärvellä ja Juuassa. Herajoen ruukin historia päättyy 1850-luvun puolivälissä (Laine 1948).

5.3 Luovaa liiketaloutta

Pohjois-Karjalan ja Laatokan Karjalan kivi- ja kaivannaisteollisuuden kaupalliset yhteydet Venäjälle voidaan asettaa osaksi karjalaisten kauppiaiden autonomian ajan Venäjä-yhteyksiä. Rajan ylittävän kaupankäynnin perinteet olivat pitkät ja esimerkiksi joensuulaisten kauppaneuvosten aktiivisuus Venäjän suuntaan oli oman aikansa todellista luovaa liiketaloutta. Pohjois-Karjalan ja Joensuun rikas kaupankäynnin ja laivaustoiminnan perinne on vielä riittämättömästi hyväksi käytetty luovan talouden ja matkailun ”aarreaitta”.

Asko Saarelaisen (2008) mukaan Lieksasta itään johti merkittävä kauppareitti vuosisatojen ajan jo ennen Suomen autonomiaa. Rajan avautuminen autonomian ajalla voimisti rajakauppaa entisestään luoden vilkkaat kauppayhteydet Lieksan ja Repolan välille. Pääosin Vienan Karjalasta lähteneet laukkukauppiat eli laukkurit matkasivat Suomeen Kuusamon, Suomussalmen, Kuhmon ja Pielisjärven kautta. Talviaikaan kulki Tuulijärven kautta Lieksaan kymmenien hevoskuormien kolonnia mukanaan turkiksia, nahkoja, metsänriistaa, suolakalaa, tupakkaa ja pirtua eli ”Porajärven siikaa”. Kirkonkylästä tavarat lähetettiin edelleen eteläisen Suomen asutuskeskuksiin. Repolaan vietiin jauhoja, sokeria, suolaa, kankaita, taloustavaroita ja muita teollisuustuotteita.

Autonomian ajan loppupuolella monet itäkarjalaiset kauppiat perustivat pysyvän kaupalliikkeen Lieksaan, kunnan keskusta tai ympäristökyliin. Laukkukauppiat, kuten Maurot, Mauraset, Rotkot ja Tarmat (entinen Dobrinin) jättivät vuosikymmenten kuluessa mittavan jäljen paikallisiin kauppaperinteisiin. Dobrinin-sukuun kuuluneen Ivan Dobrininin kauppa toimi Suomeen tulevien laukkukauppiaiden tukikohtana. Rajan sulkeuduttua Ivanin liiketoiminta alkoi hiljentyä ja vuonna 1919 hän muutti perheineen pysyvästi Joensuuhun perustaen sinne vaatetavarakaupan. Yhdessä serkkunsa Vasilin kanssa he tekivät ostosmatkoja Pietariin ja Viipuriin.

1910-luvun taitteessa karjalaiset perustivat kauppvoja muun muassa Kylänlahteen, Vuonislahteen ja Viekkiin. Pankakoskella kauppiana toimi ”Riion Pekka” (Petri Grigorieff). Hän oli aikansa legenda, jonka vieraanvaraisuudesta nauttivat monet Lieksasta Repolaan matkanneet tutkijat ja taiteilijat. Kirjailija Juhani Aho kuvasi tapaamistaan ”Riion Pekan” kanssa Lusman kylässä Tuulijärven rannalla vuonna 1892: ”Talon isäntä oli nimeltään Peter Grigorjeff eli Riion Pekka, joka on hänen suomalainen nimensä. Hänenlaisiaan hyvinvoipia, tuuheapartaisia, isoäänisiä miehiä tapaa hyvin tiheään Suomen markkinoilla kauppaa tekemässä, ja melkein joka hetki tulee niitä vastaan Pietarin kaduilla tai istuu niitä sen lukemattomissa traktiireissä teetä särpien. Samoin kuin niin monet muutkin vähän varakkaammat karjalaiset ostaa hän vuosittain suuret määrät tavaraa Pietarista ja palkkaa miehiä niitä kantamaan ympäri Suomea.” (Saarelainen 2008.)

Autonomian ajalla Pohjois-Karjalan kaupan ja merenkulun kansainvälistämisessä keskeinen panos oli Joensuun mahtikauppiaille ja kauppaneuvoksilla. Tärkeän perustan näiden kauppiaiden vaurastumiselle loi Saimaan ja Pielisjoen kanavoinnit. Suurkauppiaista yksi oli Lieksan Hovilan kartanosta lähtenyt maanviljelijän poika *Antti Juhana Mustonen*. Hän aloitti liiketoimensa kuljettamalla nahkoja, lintuja ja voita omilla rahtiveneillään Pielisjokea pitkin Saimaalle Joutsenoon saakka. Sieltä käsin hän loi liikesuhteita myös Viipuriin ja Pietariin. Laajentaakseen liiketoimiaan hän ryhtyi perustamaan omaa kauppalaivastoa. Mustosen laivoista merillä seilasivat *Toivo, Allan, Sanfrid ja Uno*. Parhaimmillaan hänellä oli 5 purjelaivaa, jotka seilasivat Saksaan, Englantiin, Ranskaan ja Espanjaan saakka. Lisäksi hän omisti toistakymmentä hinaajaa ja lotjaa Saimaalla. Kun keisari Nikolai I perusti Joensuun kaupungin vuonna 1848, siirsi Mustonen liiketoimensa Lieksasta Joensuuhun. 1870-luku oli kauppaneuvos Mustosen uran huippuaikaa. Hänen omaisuuteensa kuului 5 sahaa, 5 rautaruukkia, konepaja, lasitehdas, 6 höyrylaivaa, 4 kuunaria, 50 lotjaa ja 150 000 hehtaaria metsämaata. Vuonna 1877 kuol-

len Mustosen yritysten työntekijämäärä oli suurimmillaan 4 000 henkeä. Yksi hänen liiketoimintojen keskus oli Utra, joka 1870-luvulle tultaessa oli maakunnan huomattavin teollisuuskeskus ja nousi maan johtavien vientikeskusten joukkoon. Kuunarit ja kaljaasit lähtivät täydessä lastissa Joensuusta Viipuriin, Pietariin, Danzigiin, Lyypekkiin, Hampuriin, Hull'iin ja Portsmouthiin, Gloucesteriin, Amsterdamiin ja Le Havreen.

Mustosen tavoin kauppiasveljeksillä *Simon, Heikki ja Petter Parviaisella* oli kuunarilaiva tuomas- sa eksoottisia tavaroita Joensuuhun. Vuonna 1865 Simon Parviainen yhdessä kauppias Reinhold Ryy- näsen kanssa rakennutti Turussa suuren matkustaja- ja rahtilaiva *Joensuun*, joka kulki Joensuusta Pietariin. Vuotta myöhemmin, vuonna 1866, Parviaisen veljekset parin muun yhtiömiehen kanssa teettivät Varkaudessa *Joensuuta* suuremman laivan, joka sai nimen *Väinämöinen*. Näillä kahdella höyrylaivalla aloitettiin kaukolinja Joensuusta Lyypekkiin asti.

Kauppaneuvos Petter Parviaisen yhtiö- ja yhteistyökumppaneina ilmestyivät laivanvarustajien joukkoon myös *Gustaf Cederberg ja kauppaneuvos Fritjof Neppenström*. Edellisen kanssa Parviainen rakennutti *Suomen* ja jälkimmäisen kanssa *Wellamon*. Molemmat seilasivat *Joensuun* tapaan Viipu- riin ja Lyypekkiin. *Wellamo* upposi täydessä lastissa Uuraan salmeen jo vuonna 1881. Petter Parviai- nen rakennutti kuitenkin Nurmes–Joensuu–Pietari reitille uuden *Wellamon*, joka aloitti liikennöinnin vuonna 1884. Parin matkan jälkeen uusi laivakin haaksirikkoutui Koiviston salmeen.

Gustaf Cederberg & Co:n varustamotoiminta alkoi 1870-luvulla sahojen hinaajien ja sahatavaran rahtialusten muodossa. Vuosisadan vaihteessa oli Cederbergillä kahdeksan hinaajaa ja rahtilaivaa. Varustamon Joensuusta Viipuriin seilanneeseen *Osmo*-laivaan mahtui rahdin lisäksi 225 matkustajaa kolmeen salonkiin ja kymmeneen matkustajahyttiin. Carl Johan Cederberg oli mukana perustamassa vuonna 1899 myös Pohjois-Karjalan Höyrylaiva Oy:tä, jonka laivat kuljettivat rahtia Joensuusta Pieta- riin. Kauppaneuvos Fritjof Neppenströmin vuonna 1893 hankkima lastihöyrylaiva *Suomi* kulki niin ikään Joensuun ja Pietarin väliä. Myöhemmin hän myi sen Pohjois-Karjalan Höyrylaiva Oy:lle. Nykyi- nen Vainonniemen huvila Pyhäselän rannassa oli Neppenstörmin suvun omistuksessa Suomen it- senäistymiseen saakka.

Joensuu oli 1800-luvun lopulla Suomen kolmanneksi suurin laivanvarustajakaupunki, jonka alus- rekisterissä oli vuonna 1895 kaikkiaan 86 purjelaivaa. Kuten Jaana Juvonen toteaa, ilman joensuulai- sia kauppiaita suurisuuntainen maaseudun voin ja sahatavaran vienti maailmalle ei olisi ollut mah- dollista. Kauppa ja merenkulku johtivat pääomien kasaantumiseen suurimmille kauppahuoneille. Kauppiaat olivat myös verkostoituneet keskenään. He yhdistivät voimiaan ja pääomiaan pystyäkseen kilpailemaan muiden kaupunkien porvareiden kanssa pääomaa vaatineilla aloilla. Kauppiaat myös solmivat ystävyys- ja riippuvuussuhteita toisiinsa muun muassa takauksin, sosiaalisen elämän kautta ja naimakaupoin (Juvonen 2006).

6 Päätelmiä

Itä-Suomen korkeakoulujen luovien alojen osaaminen kulttuurimatkailun kehittämisessä -selvityksen tavoitteena oli kartoittaa luovien alojen osaamista ja kehittämistoimintaa Itä-Suomen yliopistossa, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa ja Savonia-ammattikorkeakoulussa ja tämän osaamisen mahdollisuuksia luovan talouden ja erityisesti kulttuurimatkailun kehittämiseen Pohjois-Karjalassa. Lisäksi selvityksessä luotiin erityistapauksena katsaus pohjoiskarjalaisen kiven, kaivannaisalan ja kaupankäynnin perinteeseen ja sen yhteyksiin Venäjälle. Katsauksen tarkoituksena oli avata näkymiä kiven ja kaivannaisten sekä kauppaperinteen laajempaan hyödyntämiseen pohjoiskarjalaisessa luovassa taloudessa ja matkailussa. Selvityksen aikana valmistuikin Itä-Suomen yliopiston Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatian hankealoite *Kivestä kulttuuria, hyvinvointia ja liiketoimintaa*, jossa partnereina on alan yrityksiä ja julkisia toimijoita.

Selvityksessä luovia aloja tarkasteltiin kulttuurin, perinteen ja historian lähtökohdista, jolloin sen esille nostamat luovien toimialojen pilotti-ideat kohdistuivat erityisesti matkailun kehittämiseen. Toisaalta nykyisessä innovaatiokeskustelussa kulttuurinen osaaminen on nähty entistä tärkeämmäksi kaikessa liiketoiminnassa. Luovaa taloutta pidetään maailmanlaajuisesti yhtenä tulevaisuuden kasvualana. Kasvua tapahtuu muun muassa turismin ympärille rakentuvassa kulttuurisidonnaisessa yritystoiminnassa.

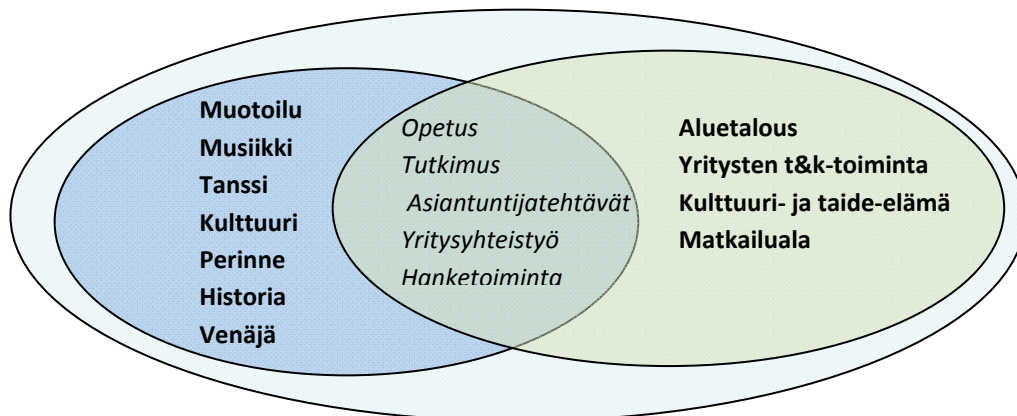
Pohjois-Karjalassa kuten muuallakin Suomessa luovan talouden toimipaikat ovat vahvasti keskittyneet maakunnan keskukseen Joensuuhun. Luovien toimialojen määrittäminen ja niiden tilastointiongelmien vaikeuttavat alueellisten vertailujen tekemistä. Suurien painotalojen sisällyttäminen luovaan talouteen antaa niille suhteellisesti suuren roolin koko toimialalla.

Pohjois-Karjalassa luovat alat on kirjattu viime vuosina varsin näkyvästi esille maakunnallisissa kehitysohjelmissa. Niissä keskeisiksi kehittämiskohteeksi nousevat media-ala, populaarikulttuuri ja musiikkibisnes. Media-alaan voitaneen sisällyttää myös maakunnassa näkyviä kehitysaskelaita ottanut elokuvien tekeminen ja tuottaminen. Kehitysohjelmat peräänkuuluttavat edelleen karjalaisen ja pohjoiskarjalaisen kulttuurin vaalimista. Uutena kehittämistavoitteena on luovien alojen yhteistyö esimerkiksi matkailun ja hyvinvointialan kanssa. Kulttuurimatkailun kehittämissuunnitelmissa sota-historia on keskeisessä asemassa. Maakunnan kaivannaistoiminnan perinteeseen ja historiaan liittyvät Outokummun vanhan kaivoksen ja Möhkön ruukin ympärille toteutetut ja toteutettavat matkailuhankkeet.

Korkeakoulujen strategioiden, opetuksen, tutkimuksen sekä hanke- ja innovaatiotoiminnan perusteella ne profiloituvat luovilla aloilla jossakin määrin eri tavoin, vaikka ne toteuttavat myös samansuuntaisia tehtäviä. Itä-Suomen yliopistossa luovat alat eivät lukeudu yliopiston keskeisiin kehittämiskohteisiin. Kehittämissuunnitelmien ja haastattelujen perusteella näyttää siltä, että luovat alat on määrätietoisimmin nostettu tärkeäksi tulevaisuuden alaksi erityisesti Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa. Luovien alojen kasvava merkitys tunnustetaan myös Savonia-ammattikorkeakoulussa, missä niitä pyritään integroimaan osaksi korkeakoulun muiden alojen opetus- ja kehittämistoimintaa.

Niin yliopistoa kuin ammattikorkeakoulujakin kiinnostaa yhteisesti Venäjä-osaamisen ja siihen liittyvän kulttuuriosaamisen kehittäminen. Yhteistä ammattikorkeakouluille on myös muotoiluala ja musiikki sekä Itä-Suomen yliopiston kanssa matkailuala. Ammattikorkeakoulujen osalta muotoilualan ja musiikin suuntautumisissa on tehty selkeästi työnjakoa ja matkailussa Itä-Suomen yliopistolla on valtakunnallista vastuuta. Matkailun hanketoiminnassa Savonia-ammattikorkeakoulu keskittyy Pohjois-Savoon ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu Pohjois-Karjalaan. Itä-Suomen yliopiston Joen-

suun kampus on tehnyt matkailualalla yhteistyötä ammattikorkeakoulun kanssa ja Savonlinnan kampuksen matkailuhankkeiden kärki on Etelä-Savossa.

Kuvio 6. Itä-Suomen korkeakoulujen luovien alojen tiedonsiirron kohdentuminen

Luovien alojen kehittäminen hanke- ja innovaatiotoiminnan kautta luovaksi liiketaloudellisesti menestyväksi luovaksi taloudeksi ei haastattelujen perusteella ole ongelmattonta. Pohjois-Karjalassa alueellisen kehittämisen tavoitteissa odotukset alan suhteen ovat ilmeisesti suuremmat kuin Pohjois-Savossa. Hanke- ja innovaatiotoiminnassa ammattikorkeakoulujen ja erityisesti Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun rooli on yliopistoa selkeästi vahvempi. Molemmissa ammattikorkeakouluissa matkailu on hanketoiminnassa tärkeässä asemassa. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun luovien alojen keskuksen matkailun, viestinnän, musiikin ja tietojenkäsittelyn kombinaatio luo uusia mahdollisuuksia matkailun sisältöjen ja teknologisten ratkaisujen yhdistämiseen. Tämä koskee esimerkiksi kulttuuri- ja perinnematkailua sotahistoria yhtenä esimerkkinä. Muotoilualalla on puolestaan molemmissa ammattikorkeakouluissa luontevat ja toimivat yhteydet yrityksiin ja niiden muotoilu- ja palvelutuotteiden konseptointiin.

Itä-Suomen yliopiston kulttuuriosaamisella on monitahoinen kosketuspinta luoviin aloihin esimerkiksi musiikin, media-alan, taiteiden tai ylipäänsä ihmis- ja luonnonkulttuurin osaamisalueiden kautta. Yliopiston kulttuurin ja luovien alojen tiedonsiirto alueellisen kehittämisen konkreettiseksi innovaatiotoiminnaksi ei kuitenkaan näytä välittyvän samanlaisen hanketoiminnan kautta kuin ammattikorkeakouluissa. Yliopiston edustajat näkevät ensisijaisen roolinsa luovilla aloilla tutkimuksen tekijöinä ja osaamisen välittäjinä opetuksen ja myös asiantuntijatyön kautta. Yliopiston kulttuurialan opetus- ja tutkimushenkilöstöllä on haastattelujen valossa runsaasti erilaisia kontakteja maakunnan kulttuuri- ja taidetoimintaan ilman että ne on viritetty ”virallisiksi” kehittämishankkeiksi.

Luovien alojen osaamisen siirtämisessä luovan talouden innovaatiotoimintaan Itä-Suomen korkeakoulujen toimintamalli ei näytä poikkeavan kansainvälisesti. Calvin Taylorin mukaan odotukset yliopistojen panostuksesta luovan talouden kehittämiseen ovat nousseet alueellisissa kehitysohjelmassa näkyvään asemaan eri puolilla maailmaa. Yliopistot eivät ole kuitenkaan löytäneet rooliaan tämän tehtävän toteuttamiseen ja ylipäänsä niiden tutkimusperusteisen osaamisen siirtymismekanismista luovaan talouteen ei ole tarpeeksi tutkimustietoa. Luovan talouden yritysten ja Suomen ammattikorkeakouluja muistuttavien ns. uusien yliopistojen vuoropuhelu esimerkiksi Englannissa on läheisempää kuin vanhojen yliopistojen kohdalla (Taylor 2007).

Kulttuurimatkailun kehittämiseen korkeakoulujen osaaminen tarjoaa hyvän perustan. Ammattikorkeakoulut ovat tässä kehittämistyössä olleet aktiivisia. Matkailun sisältöjen tuottamiseen voisi

myös Itä-Suomen yliopiston osaamisesta löytyä uusia ideoita. Lyhytkin kartoitus maakunnan kivi- ja kaivannaisalan sekä kaupankäynnin historiaan ja perinteeseen osoittaa, että ne tarjoaisivat paljon mahdollisuuksia luovan talouden ja kulttuurimatkailun kehittämiseen. Tässä tehtävässä yliopiston historian ja perinteen tutkijoilla on myös hyvää osaamista. Kiertomatkailu maakunnan kulttuurihistoriallisesti merkittävässä kivi- ja kaivannaisalan kohteissa uhripaikoista geologisesti kiinnostavien paikkojen kautta vaikkapa Outokumpuun, Juukaan ja nykyisiin kaivoskohteisiin voisi olla yksi kehittämiskohde. Geomatkailu yhdistyneenä kulttuurimatkailuun on Euroopassa ja muulla maailmassa nopeasti kehittyvä matkailun muoto. Tässä yhteistyö Laatokan Karjalaan toisi oman historiallisesti perustelun lisänsä.

Ansaitisivatko Joensuun kauppaneuvokset, heidän mittavat liiketoimet, sosiaalinen kanssakäyminen ja arkinen elämä oman museon, näyttelyn, näytelmän tai elokuvan? Joensuun ranta-alueen kehittämisessä, kahvila- ja ravintolatoiminnassa tai vesistömatkailussa voitaisiin varmaankin hyödyntää enemmän Joensuun kaupan ja laivanvarustuksen perinnettä. Voisiko jonkin kauppaneuvoksen entisen aluksen rekonstruoida muistomeriksi Joensuun merikaupungin historiasta? Onhan meillä jo Merimiehen katukin.

Kun kaikkia korkeakouluja kiinnostaa Venäjän kulttuurin osaamisen kehittäminen, olisiko oppilaitosten yhteistyössä käynnistettävä teemaa koskeva itäsuomalainen kehittämishanke? Yliopiston Venäjän ja Karjalan kulttuurin asiantuntijoita voitaisiin ilmeisesti käyttää muutenkin enemmän kulttuuriosaamiseen pohjautuvan luovan talouden edistämiseksi. Tähän tarvitaan kuitenkin ajatuksia keinoista, joilla yliopiston tieto tutkijoiden hyväksymällä tavalla siirretään osaksi yliopiston yhteiskunnallista vaikuttamista. Luovan talouden liiketaloudellisten lähtökohtien ja riippumatonta tutkimusta tai taiteen tekemistä koskevien näkemysten välillä on jonkinasteinen kiilu.

Kirjallinen lähdeaineisto

- Alanen, Aku, Kulttuurin tuotanto keskittyy pääkaupunkiseudulle. Tieto & trendit 2/2010.
- Etelä-Savon maakuntaliitto, Itä-Suomi-ohjelma. Helmikuu 2005. Itäisen Suomen suuret tulevaisuuden kysymykset -projektin loppuraportti. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisuja 64/2005.
http://rakennerahastot.ita-suomi.fi/alueportaali/www/fi/muu_yhteisty/Ita-Suomi_ohjelma/Ita-Suomi-ohjelma.pdf
- Geologian tutkimuskeskus, Geomatka- ja suuntaa Itä-Suomeen.
<http://www.gsf.fi/geotieto/jokamies/kohteita/GeoMatkailijaSuomi.html>
- Hautamäki, Antti, Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä julkaisussa Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009/30.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm30.pdf>
- Isokääntä, Outi, Luonnon lumoissa – rajaseudun luonto tunnetuksi. Kainuun ympäristökeskus. Ystävyyden puiston tutkimuskeskus. Kuhmo 2007.
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=72081&lan=fi>
- Itä-Suomen yliopisto, Tulevaisuuden yliopisto ajassa. Itä-Suomen yliopiston strategia. Itä-Suomen yliopiston hallitus 22.3.2010. Joensuu.
https://www.uef.fi/c/document_library/get_file?uuid=9ceac5b8-ad5f-498a-8ecc-7f449a0f4cad&groupId=10128&p_l_id=158594
- Itä-Suomen yliopiston koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducate, Työhyvinvointia kulttuurista -hanke.
<http://wanda.uef.fi/tkk/projektit/tyku/index.php>
- Itä-Suomen yliopisto, Filosofisen tiedekunnan humanistisen osaston opinto-opas 2010–2011.
http://www.uef.fi/c/document_library/get_file?uuid=12fa0d61-5196-4e63-9577-6ffadd02a28a&groupId=78409&p_l_id=78564
- Juvonen, Jaana, Monen alan kauppahuoneet ja liike-elämä teoksessa Katajala, Kimmo & Juvonen, Jaana (toim.), Maakunnan synty, Pohjois-Karjalan historia 1809–1939. Suomen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Joensuun Seudun Kehittämisyhtiö Josek Oy, KOKO Joensuun seutu ja Keski-Karjala. Alueellinen koheesio- ja kilpailukykyohjelma 2010–2013. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2010 8.12.2009.
- Kaunisharju, Kirsi, Luovan toimialan kehittäminen aluekeskusohjelmassa. Aluekeskusohjelman verkostojulkaisu 2/2007.
<http://www.luovatampere.fi/getfile.php?file=390>
- Karppi, Päivi, Luovat toimialat ja kulttuurimatkailu. Luovien toimialojen keskus- hankkeen osaselvitys. Sibelius-Akatemia / Taidehallinto 2007.
<http://mylly.pohjoissavontaidetoimikunta.fi/mylly/wp-content/uploads/2009/04/luovat-toimialat-ja-kulttuurimatkailu.pdf>
- Kauppa- ja teollisuusministeriö, Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015. KTM Julkaisuja 10/2007. http://www.tem.fi/files/19795/Luovat_alat.pdf
- Kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 & Toimenpideohjelma vuosille 2007–2013. KTM Julkaisuja 21/2006.
[http://julkaisurekisteri.ktm.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/3D61DB118241A034C22571800022FEC4/\\$file/jul21elo_2006_netti.pdf](http://julkaisurekisteri.ktm.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/3D61DB118241A034C22571800022FEC4/$file/jul21elo_2006_netti.pdf)
- Kosunen, Paula (toim.), Luovien toimialojen nykytila Pohjois-Savossa. Itä-Suomen yliopiston Koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducate 2010.
- Kotivuori, Salme, Nunnanlahden vuolukivityöstä ja kyläelämästä. Juuka-Seura Ry. 1981.

Laine, Eevert, Suomen vuoritoimi 1809–1884. II Ruukit. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1948.
Matkailun edistämiskeskus, Teollisuudesta uusia matkailukohteita. Asiakaslehti Matkailusilmä
4.2007.

http://www.mek.fi/ima/matsilma/MS_4_07.pdf

Matkailun edistämiskeskus, Kulttuurimatkailun kehittämisstrategia kansainvälisille markkinoille
2009–2013. Matkailun edistämiskeskus 2009.

[http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/1160539e6f69c548c22575ba00202c2f/\\$FILE/Kulttuurimatkailun%20kehitt%C3%A4msstrategia_2009.pdf](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/1160539e6f69c548c22575ba00202c2f/$FILE/Kulttuurimatkailun%20kehitt%C3%A4msstrategia_2009.pdf)

Nunnanlahden kyläyhdistys ry, Nunnanlahden Kyläsivut. http://www.elisanet.fi/nunnan_lahti/
Opetusministeriö, Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen kehittämisohjelma.
Opetusministeriön valtakunnallinen ESR-kehittämisohjelma 2007–2013.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/EU-asiat/EU-rakennerahastot/ohjelmat/Kehittamisohjelmat/Luovien_alojen_yritystoiminnan_kasvun_ja_kansainvlistymisen_kehittxmisojelma.pdf

Opetusministeriö, Yksitoista askelta luovaan Suomeen. Luovuusstrategian loppuraportti Opetusministeriön julkaisuja 2006/43.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm43.pdf?lang=fi>

Opetusministeriö, Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen. Verkostomainen toimintamalli -selvitys. Opetusministeriön julkaisuja 2006/47.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm47.pdf?lang=fi>

Opetusministeriö, Luova maaseutu – luovan talouden ja kulttuurin kehittäminen maaseudulla. Opetusministeriön julkaisuja 2009/25.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm25.pdf?lang=fi>

Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkolehti, Paketoitua tietoa luovista toimialoista 2.12.210.

<http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2010/0212/luovat.html?lang=fi>

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Kooste luovien alojen toimialapaikkojen kehityksestä Pohjois-Karjalassa ja Joensuussa vuosina 2001–2006. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu 2010.

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Kooste luovien alojen henkilöstön määrästä Pohjois-Karjalassa ja Joensuussa vuosina 2001–2006. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu 2010.

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Muotoilun ja kansainvälisen kaupan keskus, Projektit.

http://www.ncp.fi/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=219

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Luovien alojen keskus, Projektit.

http://www.ncp.fi/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=218

Pohjois-Karjalan liitto, Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt. Pohjois-Karjalan liiton julkaisuja 83/2004.

<http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=lf32707153049083&cmd=download>

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Kulttuuri Pohjois-Karjalan aluekehityksessä. Strategiset valinnat 2007–2013. Maakuntaliiton julkaisuja 110/2007.

<http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=sv16408083054790&cmd=download>

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Karjalan matkailustrategia 2007–2013. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisuja 108/2007.

<http://www.lieksa.fi/dman/Document.phx?documentId=cj32007103941530&cmd=download>

- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, POKAT 2014. Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma vuosille 2011–2014. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisuja 128/2010
<http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=ge16510141054544&cmd=download>
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Itä-Suomen luovien alojen kehittämisohjelma 6.2.2009. Rinnakkaisstrategia Manner-Suomen ESR-ohjelman alaiselle luovan alan kehittämisstrategialle.
<http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=pi07509101303623&cmd=download>
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Kaivannaistoiminta Pohjois-Karjalan Aluekehityksessä. Strategiset valinnat 2010–2014. Pohjois-Karjalan maakuntaliiton julkaisuja 126/2010. Joensuu 2010.
<http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=bh10510104912160&cmd=download>
- Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu ja Savonia-ammattikorkeakoulu, Isat-kumppanuusstrategia 2010–2010. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun ja Savonia-ammattikorkeakoulun kumppanuuden rakentamisen suuntaviivat vuosille 2010–2012.
http://portal.savonia.fi/amk/esittely/strategiat/isat/ISAT-strategia_2010-2012-hyvaksytty.pdf
- Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun strategia 2007–2011. Hyväksytty korkeakoulun hallituksessa 23.3.2007 ja Joensuun kaupunginhallituksessa 16.4.2007.
<http://www.ncp.fi/images/files/pkamkstrategia%20sis%20nytt.pdf>
- Pohjois-Savon taidetoimikunta, Arthur-hankekokonaisuus.
<http://www.arthub.fi/mikae-art-hub/art-hub--hankekokonaisuus>
- PR-tietopalvelu, projektikuvaus A30892. Pohjois-Karjalan historiamatkailun vierailijakeskus -hanke. Vaihe 2. <https://www.eura2007.fi/rctiepa/projekti.php?projektikoodi=A30892>
- Raivo, P.J., Menneisyys ja perinne kulttuurimatkailun resursseina teoksessa, Raivo P.J, Pyörnilä, P. & Sepponen, E., Kuusamon kulttuurimatkailu. Naturpolis Kuusamon koulutus- ja kehittämispalvelut, tutkimuksia 1/2003.
- Piiparinen, Pekka, Outokummun kaivos.
http://www.kaivosmuseum.net/content/artikkelit_tutkimukset/artikkelit/files/outokummun_kaivos.pdf
- Saarelainen, Asko, Rajakauppaa, metsäteollisuutta ja kulttuurimatkailijoita – Lieksa 1800–1900-luvun vaihteessa. Esitelmä XIII Pielisen altaan symposiumissa 19.9.2008. Suomen sota ja sen merkitys Suomelle, erityisesti Karjalalle.
http://www.1809.fi/lue_nae_koe/artikkeleja/pdf/Esitelma_Asko_Saarelainen_19_9_2008.pdf
- Savonia-ammattikorkeakoulu, Strategia toimintavuosille 2008–2010. Hyväksytty ammattikorkeakoulun hallituksessa 8.12.2009 ja Savonia-ammattikorkeakoulun kuntayhtymän yhtymävaltuustossa 23.3.2010.
http://gate.savonia-amk.fi/amk/esittely/strategiat/strategia/Savonia_Strategia_2008-2012-Hyvaksytty23032010.pdf
- Taylor, Calvin, Developing relationships between higher education, enterprise and innovation in the creative industries teoksessa Henry, Colette (ed.), Entrepreneurship in the Creative Industries. An International Perspective. Edward Elgar Publishing Limited 2007.
- Topelius, Sakari, Maamme-kirja. 9. painos. Helsinki 1888.
- Turun kauppakorkeakoulun Media-ryhmä, Luovan kentän yritystoiminta – Elinkelpoisuus ja kehitysuunnat. Turun kauppakorkeakoulu 2007.

http://www.digibusiness.fi/uploads/reports/1182411434_luovan_kentan_yritystoiminta.pdf

Turunen, Matti. Vesiliikenteen kehitys Saimaalla ja Pielisen Karjassa. Keisarienaika näyttelyjulkaisu. Suomen Kivikeskus 2009.

http://www.keisarienaika.fi/keisarienaika/nayttelyjulkaisu_vesiliikenne_a5.pdf

Työ- elinkeinoministeriö, Alueellisen koheesio- ja kilpailukykyohjelman KOKO:n ohjelma-asiakirja 19.11.2009.

http://www.tem.fi/files/25262/KOKO_ohjelma-asiakirja_191109.pdf

Vaiste, Sanna-Mari, Kulttuurialojen aluetaloudellinen merkitys Suomessa. Kansantaloustieteen Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta 2010.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23775/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201005261933.pdf?sequence=1>

Kuvalähde

Kuva sivulla 38. Google images. <http://picasaweb.google.com/nakkis/Pietari2006#>

Haastattelut

Dosentti Ismo Björn, Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Professori, johtaja Antti Honkanen, Itä-Suomen yliopisto, Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos

Professori Helmi Järviluoma-Mäkelä, Itä-Suomen yliopisto, Kulttuurintutkimus

Yliopettaja, Tarja Kupiainen, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Matkailu

Yliopistonlehtori Kirsi Laurén, Itä-Suomen yliopisto, Perinteentutkimus

Johtaja Raimo Moilanen, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Muotoilun ja kansainvälisen kaupan keskus

Koulutus- ja kehittämispäällikkö, Sari Mokka-Karttunen, Savonia-ammattikorkeakoulu, Musiikki ja tanssi

Dosentti, johtaja Petri Raivo, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Luovien alojen keskus

Vararehtori Riitta Rissanen, Savonia-ammattikorkeakoulu, Tutkimus- ja kehitystyö

Projektiasiantuntija Hannu Ryhänen, Itä-Suomen yliopisto, Aducate (Joensuun kampus)

Osaamisalojohtaja Kaija Sääski, Savonia-ammattikorkeakoulu, liiketoiminta ja kulttuuriala

Dosentti Heikki Vesajoki, Itä-Suomen yliopisto, Maantiede

Suunnittelija, Päivi Voutilainen, Itä-Suomen yliopisto, Aducate (Kuopion kampus)

Haastattelukysymykset

1) Millainen rooli luovilla toimialoilla edustamallanne oppilaitoksella on opetuksessa, tutkimuksessa ja kehittämistoiminnassa?

2) Millainen rooli luovilla toimialoilla edustamallanne oppiaineella on opetuksessa, tutkimuksessa ja kehittämistoiminnassa?

3) Millaisia verkostoja teillä tai oppilaitoksellanne on luovien toimialojen toiminnassa?

- 4) Mitkä esteet tai ongelmat vaikeuttavat luovien toimialojen opetusta, tutkimusta ja kehittämistoimintaa oppilaitoksessanne ja oppiaineessanne?
- 5) Millaisena näette luovien toimialojen ja luovan talouden tehtävän ja tulevaisuuden Pohjois-Karjalassa/Pohjois-Savossa?
- 6) Mikä rooli siinä olisi edustamallanne oppilaitoksella ja oppiaineella?
- 7) Millaista yhteistyötä Itä-Suomen yliopisto ja ammattikorkeakoulut voisivat tehdä luovien toimialojen kehittämisessä?
- 8) Miten luovat toimialat ja luova talous voisivat tukea Pohjois-Karjalan/Pohjois-Savon yrityselämän ja matkailun kehittämistä?
- 9) Millaista luovien toimialojen yhteistyötä ja luovan talouden voitaisiin kehittää Venäjän lähialueiden kanssa?
- 10) Miten luontoa, ympäristöä, kivi- ja mineraalivaroja, muita luonnonvaroja, historiaa ja perinnettä voitaisiin hyödyntää luovien toimialojen ja luovan talouden kehittämisessä?